Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 193 (12893) | 1985 чылдың август 20, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар Эвилелдериниң Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди 1984—85 чылдың кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тиилекчилер деп санаан болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Хүндүлел бижиктери-биле Тыва АССР-ден **Бай-Тайга** районну, **«Мурнакчы»** болгаш **«Көк-Тей»** совхозтарны шаңнаан.

ТУШИНОГА БАЙЫРЛАЛ

Август 18-те Тушинога байырлал совет самолёт тудуушкунунуң чедиишкиннериниң, авиаторларның, планеристерниң, парашютистерниң бедик мергежилиниң чайынналчак көргүзүү болган. Бо чылын ону Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чылынга тураскааткан. ССРЭ-ниң Агаар флодунуң хүнүнде муң-муң москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары Тушинога чыглып келгеннер.

Төп индирде эштер **Г. А. Алиев, В. И. Воротников, В. В. Гришин, Е. К. Лигачев, Н. И. Рыжков, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, С. Л. Соколов, Б. Н. Ельцин, Л. Н. Зайков, М. В. Зимянин, В. П. Никонов** оларны чыылганнар чылыы-биле утканнар. Байырлалга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Я. П. Рябов, элээн каш министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, сураглыг шериг начальниктери, партия, совет болгаш хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери база киришкеннер.

...Агаарга он алды Ми-2 деп вертолёттар көстүп келген. Баштайгы машинаның соонда бистиң Төрээн чуртувустуң — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Күрүне тугун ап чоруур вертолёт эрткен. Өскелери — Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, Шериг-Агаар Күштериниң, Хамааты ужар чүүлдүң болгаш ДОСААФ-тың туктары-биле эрткеннер. Оларның соо-биле «СЭКП-ге алдар!» деп сөстер тургускан вертолёттар бөлүү эрткен.

Як-52 деп спорт самолеттары аэродромга чедип келген. Москваның болгаш Брянск хоорайның, Тамбовтуң, Волгодонскиниң, Чебоксарның, Йошкар-Оланың, Серпуховтуң, Андроповтуң болгаш Гомельдиң ужудукчу спортчулары Улуг тиилелгениң чырыткылыг байырлалының дугайында «40 чыл» деп көргүзүгнү агаарга кылганнар.

Камгалал ниитилелинге кижизиткен ужудукчулар гитлерчи эжелекчилерни чылча шапкан совет улустуң Улуг Тиилелгезинге төлептиг үлүүн кииргеннер.

В. БЕЗБРЕЖНЫЙ,
О. МОСКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

Бөгүн «ШЫН» солуннуң күш-ажылчы алдар тугун Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозунда Николай Михайлович Петровка удурткан силос салыр механизастаттынган звенога тураскаадып көдүрген.

Мурнакчы коллектив бо чылын 14150 тонна силос салыр хүлээлгезин 14000 тонна чедире берген. Механизаторлар планныг оналдазынга немей 150 тонна силос салыр хүлээлгени алган, шудургу ажылдап турар.

Республиканың мал чеми белеткекчилери мурнакчыларга деңнежип, сиген, силос, сенаж болгаш витаминниг сиген далганының белеткелиниң талазы-биле чарышты калбартыңар!

ЧАРЫШПЫШААН

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажылчылери ниитиниң малынга 2550 тонна бөдүүн мал чеми белеткээр планныг.

Чоокку хүннерге чедир Владимир Хертектиң удуртканы 11 кижи составтыг механизастаттынган звенозу 750 тонна сигенни кезип, сарааттаан. Хол-биле сиген кезер 12 звено **162 тонна сигенни кезип белеткээн.**

Х. МОНГУШ.

«Кызыл тараачын» совхозтуң дуржулгалыг механизаторларының бирээзи А. Караленя бо хүннерде ажыл-агыйның мал чемнери белеткээр механизастаттынган бригадазында ажылдап турар. Ук коллектив сиген кезип сарааттаар талазы-биле совхозта эң дээре ажылдыгларның бирээзи. Бригада 1100 тонна сиген белеткээр планныг, шалыпчы айның баштайгы декадазында 710 тонна сигенни сарааттап тургускан, алган хүлээлгезин күүседир сорулга-биле улам шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкининде грабль тыртып турар механизаторнуң киирип турар үлүү база эвээш эвес. Ол-ла бригадада сарааттакчылар Болат Маады биле Баян Түлүш; «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырында сиген белеткели.

Ю. КҮЖҮГЕТТИҢ фотолары.

ТЕМП ШАПКЫНЧААН

«Хемчик» совхозтуң ажылчылери ниитиниң малынга четчир мал чемин белеткээр талазы-биле шалыпчы айга идепкейлиг киржип турарлар. Бо чылын совхоз 2800 тонна сиген белеткээр планныг. Бир эвес ажыл-агыйның сигенчилери июль айның ийиги чартында 375 тонна сиген кезип белеткээн турган болза, август айның бирги чартында 900 ажыг тонна сигенни немей белеткеп, темпини барык үш катап шапкынчыткан.

Сиген кезиилдезинде механизастаттынган ийи звенодан аңгыда 182 кижи хол кадыыры-биле ажылдап турар. Чүгле, Амыр Кара-Сал алышкыларның механизастаттынган звеноларында бүгү техника хүн бүрү туруушкун чок ажылдап күш-ажылдың темпизин, бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Эң ылаңгыя Амыр Кара-Салдың звенозу 400 ажыг тонна сигенни кескеш, удур пресстээш, бригада төвүнге чедирип сарааттаан. Звено 1020 тонна сиген белеткээр планын ажыр күүседир сорулганы салган.

Хол кадыыры-биле ажылдап турар звенолардан Д. Ооржактың звенозу 30 ажыг тоннаны, С. Кара-Салдыы—35 тонна сигенни белеткээн.

Совхоз төвүнүң агитквартиралары, хөй-нийти организациялары, Кызыл-Мажалыктың албан черлериниң коллективтери мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип сигенчилерге улуг дузаны көргүзүп турар.

Х. МОНГУШ.
Барыын-Хемчик район.

БҮГҮДЕНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозу бо чылын ниитизиң-биле тарымал болгаш чайгаар үнген сигенни үш муң тоннаны, будук-бүрүнү чүс тонналы белеткээр ужурлуг. Бо хүннерде ажыл-агыйның девискээринде агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, мал чеми белеткээр механизастаттынган үш бригада болгаш ийи звено сиген белеткелин доктаамал чорудуп турар. Совхозтуң дөрт хойжу бригадаларының болгаш бода мал бригадазының малчыннары тус-тузунда оналдаларлыг. Оон-биле кады совхоз төвүнүң албан черлериниң, организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң оналдаларының күүселдезин ийи көдээ Совет күүскомнары шыңгыы контрольда алган хынап турар.

Совхоз бо хүннерге чедир муң тонна сигенни болгаш 60 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган. Мал чеминиң белеткелинде Мерген Сүтежикке удурткан бригада кезээзи-биле ажылдап турар звено өскелерден шудургу ажылдап турар. Валерий Кенденге удурткан звено Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң девискээринден 130 тонна эки шынарлыг сигенни кыска хуусаада белеткээш, бүрүнү-биле совхозтуң малчыннар кыштагларынга сөөртүп чедиргилээн.

Д. ДАМБАА.

АВГУСТ 25-КЕ ЧЕДИР

Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчылары болгаш Ак-Довурактың В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугү» комбинадының ажылдакчылары мал чеми белеткелинге шефчи дузазын чедирип, районнуң ажыл-агыйларының сиген шөлдеринде ажылдап турарлар.

«Тыва даг-дугү» комбинаттың сигенчилери «Барлык» совхозка 250 тонна сиген белеткээр оналдазын 200 тонна чедирип, 9 улуг сарааттыы тургускан. Сиген белеткелчилериниң 11 кижи составтыг звенозун Василий Сарыглар билдилиг удуртуп турар. Бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары мал чеми белеткелчилеринче сагыш салып, оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Дагжылар сиген белеткелиниң талазы-биле планныг оналдазын август 25-ке чедир күүседир сорулганы салган, күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

А. Н. Лиге «Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чоннуң кадык камгалалынга ачы-хавыязы дээш Кызыл хоорайның № 2 эмнелгезиниң кол эмчизи Алевтина Николаевна **Лиге «Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи» хүндүлүг** атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1985 чылдың август 19.

Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри албан-хүлээлгеден эш А. С. Саттны хостаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри албан-хүлээлгеден эш Александра Салчаковна Саттны хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1985 чылдың август 19.

КИЖИНИҢ САЙЗЫРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

«Культура албан черлерин болгаш спорт тудугларын ажыглаарын улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга хамаарыштыр айтырыгны партия, совет, ажыл-агый, профэвилел, комсомол организацияларының активиниң хуралынга чугаалашкан. Аңаа илеткелди СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак кылган. Илеткелди болгаш хуралга болган саналдарны бөгүнгү солунда парлаан.

СЭКП ТК-ның апрель, июль (1985 ч.) Пленумнарының база ук Пленумнарга, ТК-га чөвүлел хуралдарга партия ТК-ның Чиңгине секретары эш М. С. Горбачевтуң илеткелдеринде болгаш чугааларында экономиктиг хөгжүлдениң сорулгалары-биле чергелештир социал, культура тургузуушкунунуң, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң, совет кижилерниң сонуургалдарын болгаш хереглелдерин улам долу хандырарының сорулгалары салдынып турар.

Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаарының болгаш амыдыралдың совет хевирин бадыткаарының айтырыгларынче партия доктаамал кичээнгей салып турар. Ол негелделерни амыдыралга боттандырарының оруктары партия ТК-ның арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаарының дугайында доктаалдарында айыттынган. Чоннуң дыштанылгазын организастаар талазы-биле партия, совет органнарның, культура болгаш спорт албан черлериниң эң чугула сорулгаларының дугайын СЭКП обкомунга хуралга чугаалашкан. Культура-чырыдыышкын албан черлериниң болгаш спорт тудугларының ажылын бөгүн мааңа хаңы анализтеп, оларны чогумчалыг ажыглаарының сорулгаларын салыр ужурлуг бис.

Республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир домей, партияның XXVII съездизинге уткуштур политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле чоруп орар. Хоорай, суурларның ажыл-ишчилери съездини чедиишкинниг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартканнар.

Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин улам дүргедедир талазы-биле доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай. Ол документилерде салдынган улуг сорулгаларны күжениишкинниг, ак сеткилдиг ажыл-херек-биле боттандырып күүседирин, республиканың ажылчы чону патриоттуг хүлээлгези кылдыр көрүп турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң социал-экономиктиг политиказы совет кижи дугайында, оон чаагай чоруу болгаш бүгү талалыг сайзыралы дээш сагыш салыышкынче угланган. Кижиниң бүдүрүлгеде ажылдап, амыдырап, чурттап турарындан аңгыда, оон хостуг үе-шагын ажыглап турары база социал-экономиктиг болгаш идей-кижизидилгелиг ужур-уткалыг дээрзин айыттышаан, аңаа хамаарыштыр культура, спорт албан черлериниң, турисчи организацияларның ажыл-чорудулгазын экижидерин Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязынга эш М. С. Горбачев демдеглээн.

Культура болгаш спорт албан черлери партия организацияларының чон ортузунга политика-кижизидилгелиг ажылының арагалаашкын, хулиганнаар чорук, бак сөстер сөглээри ышкаш эргиниң артыышкыннарынга удур хөй-ниитиниң санал-оналын тургузарының кол даянып төптери болур ужурлуг. Культура болгаш спорт органнары, профэвилел болгаш комсомол комитеттери бо айтырыг талазы-биле боттарының бар материалдыг баазазын чедир ажыглавайн турары «Культура албан черлерин болгаш спорт тудугларын ажыглаарын улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыттынган

Бистиң республикада культураның болгаш спорттуң баазазы хире чергези-биле бар. Ниитизи-биле 200 клубтар, Культура бажыңнары, 400 кызыл-булуң, 327 библиотека, 200 хире турум кино четкизи, дөрт салбырлыг чурт-шинчилел музейи, хөгжүм-шии театры, филармония бисте бар. Клуб, библиотека, кино четкизи чок суур бисте чок. Клуб албан черлеринде олут саны ортумаа-биле РСФСР-ниинден эвээш эвес.

Бисте бар турар клуб албан черлерин болгаш спорт тудугларын кайы хире чогумчалыг ажыглап турарывысты, ында ажылдың байдалы кандыгыл, ол негелдеге дүүшкен бе дээрзин мааңа чугаалажыр ужурлуг бис.

Статистиканың көргүскени-биле янзы-бүрү хемчеглерге чоннуң киржип турарының байдалы мындыг: шиилерге болгаш концерттерге чыл бүрү 200 муң ажыг кижи, клуб хемчеглеринге 2 млн. ажыг кижи, кинотеатрларга болгаш турум кино четкилеринге 4,6 млн. кижи барып турар.

Культура-массалыг кижизидилге болгаш күш-культура ажылының ёзулуг төптери апарган культура албан черлери республикада база эвээш эвес. Сарыг-Сеп, Хову-Аксы суурларның, «Совет Тыва», «Тиилелге», «Кызыл тараачын», Жданов аттыг, «Алдан-Маадыр» совхозтарның Культура бажыңнарын, спорт залдарын болгаш шөлдерин аңаа хамаарыштырып болур.

Чоннуң дыштанылгазын организастаарының болгаш совет чаа чаңчылдарны пропагандалаарының эки дуржулгазы «Совет Тыва» совхозта тургустунган. Партком, профэвилел, комсомол болгаш хөй-нийти организациялары, Культура бажыңының ажылдакчылары чонну культура-спорт ажылынче хаара тударынче доктаамал сагыш салып турар. Культура-спорт комплекизиниң дүүштүрүлге чөвүлелиниң хүн бүрү планёркаларынга чоннуң дыштанылгазын организастаары-биле чорутган ажылды түңнеп келген. Суурнуң парыгынга культура-массалыг болгаш спортчу хемчеглер доктаамал эртип турар. Бөдүүн спорт дерилгелерлиг стадионну база тудуп алган. Волейбол, баскетбол, футбол, баг кагары, хаак спорту болгаш конькилээри бо суурда нептереңгей.

Массалыг байырлалдар, ужуражыышкыннар, хоочуннарны болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларын, күш-ажылчы салгалдарны алдаржыдары, оолдар, кыстарның механизатор, малчын болганынга таварыштыр байырлалдар ында эртип турар. Суурнуң хөй-ниитизи арага ишпес куда шайлалгазын эрттирериниң эгелекчилери болганнар.

Совхоз директору С. Д. Седен-оол боду инициативчи болбушаан, культура-спорт, күш-культура ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Кур-Чер суурнуң Культура бажыңының ажыл дуржулгазы база солун. Партия, профэвилел, комсомол комитеттери, көдээ Совет күүскому, «Тиилелге» совхозтуң удуртукчулары Культура бажыңы мурнакчы дуржулганы пропагандалаарының даянып баазазы, масса-политиктиг, идеология ажылының төвү болзун дээш демин кадып ажылдаан. Культура бажыңының ажылдакчылары актив-биле кады янзы-бүрү солун хемчеглерни, ужуражыышкыннарны эрттирип, совет чаа чаңчылдарны болгаш ёзулалдарны амыдыралга нептередип турарлар. Ону эрттиреринге чүгле Культура бажыңын эвес, харын суурнуң, школаның спорт шөлдерин ажыглап турарлар. «Совет Тыва», «Тиилелге» совхозтарда күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чуруму быжыг, арагалаар чорук эвээш болуп турары таварылга эвес.

Сөөлгү үеде адырлар аайыбиле байырлалдар улам нептереп турар. Садыгның, автомобиль транспортунуң, тудугнуң, медицинаның болгаш өске-даа адырларның ажылдакчыларының профессионал байырлалдары Кызыл хоорайга солун, эки утка-шынарлыг эртип турар.

Үстүнде адааныыс совхозтарның болгаш чурттакчылыг черлерниң культура болгаш спорт албан черлери ажылчы чонга база аныяктарга чүге билдингир, сураглыг боол турарыл? Бир-ле дугаарында, оларда боттарының ажыл-херээн билир, аңаа ынак, сонуургалдыг кижилер ажылдап турарында. А кол чүүл болза — культура-чырыдыышкын албан черлеринге партийжи билдилиг удуртулганың, оларга чер-чер Советтериниң, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш ажыл-агый удуртукчуларының кичээнгейиниң түңнели-дир.

Клуб албан черлеринче болгаш спорт тудугларынче доктаамал кичээнгейни СЭКП Кызыл хоорkому, Эрзин, Кызыл райкомнары, хоорайкүүскомнар салып турарын илеткелчи демдеглээн. Олар материалдыг баазаны быжыглаары, кадрларны шилип, таарыштыр тургузары дээш сагыш салып келген.

Ынчалзажок клуб албан черлерин болгаш спортчу тудугларны ажыглаарының хереэнге бисте шупту чүве эки дээр болза, шын эвес болур ийик.

Клуб албан черлериниң база спорт тудугларының бар материалдыг баазазы кижилерниң хостуг үезин чөп болгаш таарымчалыг ажыглаарынга, ажылчы чоннарның чогаадыкчы салым-чаяанын хөгжүдеринге, күш-дамыр дадыгыышкынынга арганы тургузуп турар. Бо чылдың июль 1-де турганы-биле алырга, Культура бажыңнарында, клубтарда боттывыңгыр уран чүүлдүң бөлгүмнериниң база сонуургал аайы-биле каттыжыышкыннарның саны 1240, оларда 12 муң кижи хаара туттунган. Бо сан-түңнер Культура министерствозунуң удуртукчуларының хөөнүнге тааржып, сеткилинге хей оожургалды болдурган.

А херек кырында алыр болза, бисте доктаамал ажылдап турар бөлгүмнер болгаш сонуургал аайы-биле каттыжыышкыннар статотчёттарда бергенинден ушчок эвээш. Чижээ, Ийме, Солчур, Сүт-Хөл, Иштии-Хем, Шуурмак көдээ клубтарында боттывыңгыр уран чүүлдүң киржикчилери чүгле 10—12 кижи боол турар. Бо чылдың июньда кылган хыналдалардан илерээни болза, ортумаа-биле бир клуб албан черинде чүгле 2—4 бөлгүм ажылдап турар.

Бистиң байдалдарывысты болгаш аргаларывысты ап көөрге, клубтарга болгаш Культура бажыңнарынга дыка хөйнү кылып болур. Боттывыңгыр уран чүүлдүң — хөйнүң ырының, танцының, шииниң бөлгүмнерин, агитация-уран чүүл бригадазын, чурук тырттырарынга ынактарның бөлгүмүн доктаамал ажылдап турар кылдыр кылып алыры берге эвес. Олар чокта клуб, Культура бажыңы канчап турар боор, деп илеткелчи демдеглээн.

СЭКП ТК-ның доктаалының негелделеринге дүүштүр ол бүгүден аңгыда клубтарга болгаш Культура бажыңнарынга сонуургал аайы-биле каттыжыышкыннарны, клубтарны, кинофотостудияларны, техниктиг болгаш уран чүүл бөлгүмнерин калбаа-биле тургузары чугула. СЭКП ТК-ның доктаалын хүлээп алгандан бээр ийи ай ажыг үе эрткен-даа бол, СЭКП Кызыл хоорkому, райкомнары, хоорайкүүскомнар, Культура министерствозу болгаш оон культура килдистери бо талазы-биле боттуг ажыл-херекче шилчивээн. Чурттакчылыг черлерге театрның, филармонияның, музыка болгаш уран чүүл школаларының филиалдарын, музей болгаш библиотека фондуларындан делгелгелерни ажыдарының аргалары мынчага чедир ажыглаттынмайн келген. Клубтар, культура бажыңнарының ажылдакчыларының аразында ындыг клубтарның база каттыжыышкыннарның ажылын удуртуптар кижилер эвээш дээр эштер бар чадавас боор.

Бо херекче сагыш салыр болза, күзел бар болза, чурттакчылыг чер бүрүзүнге ындыг соруктугларны, улусчу уран талантылыг мастерлерни, тывыңгырларның боттарының мергежилинге ынак, бердинген кижилерни тып ап болур. Олар боттарының байлак дуржулгазын, бедик мергежилин аныяктарга дамчыдарындан чажам дивес.

СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан сорулгаларга дүүштүр авиаотрядтың, автотранспорт бүдүрүлгелериниң, хем пароходствозунуң, тудуг трестериниң, Садыг болгаш Чурт үлетпүр министерстволарының бүдүрүлгелериниң клубтарының база кызыл-булуңнарының чанынга уругларның болгаш элээдилерниң клубтарын ажыдарының бүгү аргалары бар. Оларда чогуур материалдыг бааза болгаш кадрлар четчир. Ындыг ажыл аныяктарның профессия шилилгезинге болгаш күш-ажыл белеткелинге салдарлыг ийик.

Советтерниң чагырганында турар клубтар-биле чергелештир политика-кижизидилгелиг ажылга, чурттакчы чоннуң хостуг үезин чөп организастаарынга албан черлериниң, бүдүрүлгелерниң бар болуп турар клубтарын, кызыл-булуңнарын ажыглаары эргежок чугула. Оларның дыка хөйү боттарының дорт хүлээлгезинге эвес, а кабинеттер, складтар, чуртталга чер-

(Уланчызы 2-ги арында).

КИЖИНИҢ САЙЗЫРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

[Төнчүзү. Эгези 1-ги арында]

лерн кылдыр ажыглаттынып турарынга моон соңгаар эптежип болур бис бе?

Таңды, Тес-Хем, Сүт-Хөл, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарының чамдык Культура бажыңнарында, клубтарында болгаш кызыл-булуңнарында кижи кирерине эң бедүүн таарымчалыг байдалдар безин тургустунмаан. Оларда хирлиг, соок, девискээрлерин чаагайжытпаан. Уран каасталгазы коллективтериниң амыдыралындан хоорук, бүдүрүлгениң мурнакчыларының, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының, сураглыг кижилерниң чуруктары безин чок болгулаар.

Аржаан, Аянгаты, Балгазын, Бай-Тал, Чааты, Межегей, Кочетов, Культура бажыңнарынга, клубтарынга солун, сагыш-сеткилге дээп турар темалыг кежээлер, лекциялар болгаш беседалар, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга тураскааткан кежээлер, өг-бүле болганының байырлыг регистрациязы ховар эртип, чаа чаңчылдарны эвээш нептередип турар.

Чер-черде партия, совет органнар, бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш совхозтарның удуртукчулары театр артистериниң, филармонияның коллективтериниң оюн, көргүзүглерин, чогаалчылар-биле ужуражылгаларны багай организастап турар.

Школаларның, профтехучилищелерниң, өөредилге черлериниң башкылар коллективтери клуб албан черлериниң баазазын класстан дашкаар кижизидилге ажылын, профессия шилилгезиниң талазы-биле ажылды база өөреникчилерниң хостуг үезин организастаарынга четпес ажыглап турар.

СЭКП ТК-ның доктаалының бедик негелдезинге дүүштүр бистиң хөгжүм-шии театрывыстың дээштиг ажыглалының айтырыы чидии-биле тургустунуп турар. Шии, концерт бүрүзүнге театрга көрүкчүлер долу келген турарын Культура министерствозу, СЭКП хоорскому, хоорсүүском чедип алган турар үе келген.

Хоорайның партия, профэвилел, комсомол организациялары, бүдүрүлгениң болгаш организацияларның удуртукчулары театрга слёттарны, бүдүрүлгелерниң мурнакчыларының хуралдарын, күш-ажылчы ада-салгалдарның байырлалдарын, ажылчын аттыг тыпсырын, аныяктар кежээлерин доктаамал эрттирер ужурлуг.

Филармония бажыңының капитал септелгези болгаш чаартылгазы кандыг-даа чылдагаан чок узап туруп берген.

Партия, совет, органнарга, солуннар, радио, телевидение редакцияларынга Культура бажыңнарының, клубтарның четпес ажыглаттынып турарының, септелгезиниң узап, кызыгы үеде доңуп турарының дугайын дыңнаткан чагаалар хөй кээп турар.

Сөөлгү үеде туттунган Культура бажыңнарын сандаргай байдалда тургускан. «Революцияның чалбыыжы», «Бай-Тал», «Саян», «Сүт-Хөл», «Межеген-Бүрен», «Кызыгаар», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның, Кедээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының парткомнары, кедээ Совет күүскомнары ажыл-агыйжы эвес болгаш харысалга чок чоруун көргүзүп турар.

Септеп турар деп чылдагааннаан амгы үеде дыка хөй Культура бажыңнары, клубтар, кызыл-булуңнар ажылдаваайн турар. Оларның септелгези ийи-үш ай узап турар. Август 1-ге чедир ийи дугаар клуб бүрүзү септелгеде туруп турар, а он бир клубта амдаа септелгени эгелевээн. Шак мындыг байдал партия райкомнарын, райкүүскомнарны болгаш Культура министерствозун кеңгус дүвүретпейн турар.

Кызыл хоорскому, хоорсүүскому, хоорайның культура килдизи, профэвилелдиң адыр обкомнары ажылчы чоннуң болгаш аныяктарның ортузунга культура-массалыг болгаш күш-культура-спорт ажылдарын чорударда, Гастелло аттыг паркты чеп ажыглаваайн турар. Ында стадионнуң, аттракционнарның, залдарның, делгелге павильонунуң, танцы шөлүнүң, хемелээр станцияның болгаш чайгы театрның ажылын чедир организаставаайн турар. Чоруттунуп турар ажылдарның идейлиг уткашынары куду болуп, чурттакчы чоннуң аңгы-аңгы категорияларының сонуургалынга, угаан-бодал херегделинге дүүшпейн турарын айыткан.

Туранда, Чадаанада парктарны чашпан дуй алган, сөөлүндээзинде ыяштар безин кургап эгелээн.

Культураның болгаш дыштанылганың парктарының хостуг үени, массалыг дыштанылганы организастаарынга ролюнуң улуун барымдаалааш, СЭКП Төп Комитеди район төвү бүрүзүнге парк тудар сорулганы салган.

Клуб албан черлериниң болгаш спорт тудугларының ажыглалын экижидер талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр күш-культураның болгаш спорттуң массалыын бедидери чугула сорулгаларының бирээзи болуп турар. Республиканың партия, совет органнары, профэвилел, комсомол, спорт организациялары ажылчы чоннуң болгаш аныяктарны күш-культура болгаш спортче хаара тудар талазы-биле хемчеглерни ап чорудуп турар. Кылдынып турар ажылдар чоннуң кадыын быжыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге болгаш өске-даа социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге улуг салдарлыг болурун чедип ап турар. Чылдың-на ГТО комплекизин ортумаа-биле 32,0 муң кижи дужаап турар. 57 муң кижи спортчу секцияларда киржип турар.

Күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынче кичээнгей салып турар партия, совет органнарның, ажыл-агыйларның удуртукчулары республикада эвээш эвес, Тываның электри четкилериниң коллективинде, Тываның геология-шинчилел экспедициязында, хоорайның харылзаа белдиринде, Кызылдың № 2, 14, 15 школаларында, Эрзин суурда, Улуг-Хем районнуң Ак-Тал, Хайыракан суурларда, Хову-Аксында күш-культура болгаш спорт ажылы элээн идепкейжээн.

Жданов аттыг совхозтуң парткомунуң болгаш дирекциязының дуржулгазын өөренип болур. Совхозта спортчу секциялар доктаамал ажылдап, спортчу маргылдааларны үргүлчү чорудуп, ГТО комплекизиниң нормаларын дужаарын организастап турар. Ында 130 разрядтыг спортчу бар. Борта спортчу байырлалдар үргүлчү болур. Совхозка бо чылын спорт залдыг Культура бажыңын ажыглалга киирер. Хожудаңгай турган совхоз ам мурнакчыларның одуруунче киирген. Спорт-массалыг ажылды эки деңнелде тургускан болгаш кедээге аныяктарны быжыглаарынга салдарлыг болуп турар. Совхозта кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу кеңгус чок.

Күш-культураны болгаш спортту сайзырадыры ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаарындан хамааржыр. Сөөлгү чылдарда республикада бо талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынган. Ынчалза-даа бар спортчу баазаның ажыглалын багай деп демдеглээн. «Совет Тываның 5 чылы» болгаш «Хүреш» стадионнарны, хоорайда болгаш район төптеринде, чурттакчы суурларда спорт залдарны болгаш шөлдерин массалыг күш-культураны сайзырадырынга, кадыкшылга ажылдарын чорударынга профэвилел, комсомол болгаш спорт организациялары четпес ажыглап турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын моон-даа соңгаар кедүрер талазы-биле» доктаалынга дүүштүр 1982 чылда-ла Кызыл хоорайда болгаш районнарда күш-культураның болгаш спорттуң материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган. Ынчалза-даа чамдык ажылдар кылдынмаан хевээр артып турар. Кызылга бажыңнар адаанга бичии спорт залдарын, уругларга клубтар тургузарын, орта кадыкшылга бөлүктерин организастаарын, «Тайга», «Хербис» хаак баазаларын калбартырын чедип алыры көрдүнген турган. Баазаларже автобустар шимчээшкинин организаставаан, буфеттер ажылдавас, хеп уштунар чер чок, ерээлдер тар, соок, херекселдер хөлезилээрин организастап турары четпес болгаш хаак баазалары сандаргай байдалда туруп турар.

Бии-Хем, Өвүр, Тожу, Кызыл районнарда сөөлгү чылдарда чаңгыс-даа спорт тудуу туттунмаан. Чадаана хоорайга стадион тудуунуң дугайында чугаа он чыл иштинде болуп келген, ынчалза-даа ол чүгле чугаа кырында болуп артпышаан.

«Бурунгаар», «Дөң-Терезин», «Революцияның чалбыыжы», Карл Маркс аттыг, «Өөк» совхозтарда спорт залдарының одалга системалары кыжын үрелиишкинге таваржып турар, а чайын ээн чайлаар, ында дериг-херекселдер безин чок. Спорт дериглериниң Ак-Довурак хоорайда ажыглалы багай, ынчалза-даа оожум темп-биле-даа болза экижиишкиннер эгелээн деп болур.

Кызыл хоорайның спорт шөлдериниң чүгле 60 хуу хирези ажыглаттынып турар. Автоорук техникумунуң, № 1 школаның, № 4 ХПТУ-нуң спорт шөлдериниң ажыглалы багай. Авиаотрядтың эргезинде спорт залы, футбол болгаш волейбол шөлдери бар-даа болза, ында кандыг-даа спорт ажылы чорбайн, ээнзиреп турар. № 1, 2 болгаш пассажирлер АТБ-лери, «Тудуг кезектери» комбинат, «Тыва тудуг» трест ышкаш улуг бүдүрүлгелер каш чыл дургузунда чаңгыс-даа спорт шөлчүгежи кылып чадаан.

Чамдык кедээ чурттакчы суурларда бедүүн стадионнар безин кылдынмаан, волейбол болгаш баскетбол шөлдери чок, кылыр черлери тодараттынмаан. А районда бар турар стадионнар дыка багай байдалдыг, оларны септевейн, чаагайжытпайн турар. «Тоора-Хем», «Саян», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Россия», «Бай-Тал», «Кызыл тук», «Енисей» совхозтарда спорттуң ГТО комплекизиниң нормативтерин дужаарынга, эртенги сула шимчээшкин кылырынга таарымчалыг спорттуң бедүүн шөлдери чок.

Сөөлгү чылдарда сургуул аныяктарның күш-дамыр кижизидилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглерни ап чоруткан. Школаларда, профтехучилищелерде болгаш республиканың өөредилге черлеринде күш-дамыр кижизидилгезиниң материалдыг баазазы элээн экижээн. 60 муң ажыг өөреникчилер, студентилер күш-культураның болгаш спорттуң доктаамал кичээлдеринде хаара туттунган.

Ынчалза-даа школаларның, профтехучилищелерниң, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң хөй педагогика коллективтери бүгү өөреникчилерни күш-культура болгаш спорттуң кичээлдеринче доктаамал хаара тударының аргаларын четпес ажыглап келген. Эртенги сула шимчээшкиннерни, күш-культура кылырынга ажыглаар узун чапсарларны, гигиеналыг гимнастиканы, шимчеңгир оюннарны эрттирери чаңчылчываан. Чамдык школаларда болгаш өөредилге черлеринде специалистер чогундан күш-культура талазы-биле кичээлдер үстүп турар.

Тес-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнарының чамдык школаларында күш-культура кичээлдерин чогуур деңнелге эртирбейн, нити күш-дамыр белеткелиниң талазы-биле класстан дашкаар ажылдарны өөреникчилер ортузунга эвээш организастап турар. Ак-Довурактың, Ак-Туругнуң, Балгазынның, Чадаананың профтехучилищелериниң, уран чүүл училищезиниң, башкы училищезиниң сургуулдарының 20 ажыг хуузу күш-культура болгаш спортта доктаамал хаара туттунмайн турар.

Школачыларның күш-дамыр кижизидилгезин экижидеринге чогуур спорт баазалыг болуру чугула ужур-дузалыг. Ынчалза-даа чамдык СЭКП райкомнары, улус депутаттарының район Советтериниң күүскомнары, Чырыдыышкын министерствозу, улус өөредилге органнары школалар чанынга комплекстиг спорт шөлдерин тургузар талазы-биле хемчеглерни четпес ап чорудуп турар. Школаларда, профтехучилищелерде болгаш өске-даа өөредилге черлеринде, микрорайоннарда спортчу бедүүн оюннар шөлдери, хоккей ойнаар черлер, ГТО нормалары дужаар черлер чок. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Өвүр районнарының чамдык школаларында спорт тудуглары сандаргай байдалда туруп турар. Оларның дыка хөйүнде чаңгыс-даа спорт шөлү чок. Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажы, Ак-Туруг, Булуң-Терек, Хайыракан, Чаа Чаа-Хөл школаларында спорт шөлдери амга чедир дериттинмээн.

Республиканың школалары спорт херекселдери-биле четпес хандыртынган. Тээли ортумак школазында 1258 өөреникчиге чүгле үш баскетбол мячиги, 18 эжеш хаак бар. Спорт залы сандаргай байдалда, чырык чок туруп турар. Хандагайты, Самагалдай школаларында, Кызылдың школа-интернадында байдал база ындыг.

Кызыл хоорайда болгаш республиканың районнарында чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле элээди оолдар, уруглар клубтары чогуур деңнелге тургустунмаан. «Искатель» клубтуң турар өрээли частан-на эгелеп үрелик байдалда кирип, сугга алзыпкан турар. Педагог-организакчылар чогундан «Пограничник» клуб ажылдаваайн турар.

СЭКП Кызыл хоорскому, райкомнары, хоорайкүүскомнар, Чырыдыышкын министерствозу, Профтехөөредилге эргелели, баазаа болуп турар бүдүрүлгелер удуртукчулары школаларда, профтехучилищелерде, техникумнарда, дээди өөредилге черлеринде спорт залдарын, шөлдерин чаартып кылыр, оларны спорттуң дериг-херекселдери, деришкиннер-биле хандырар талазы-биле хемчеглерни алыры чугула.

Кандыг-даа ажыл-херекти кылыры ышкаш, клуб албан черлерин болгаш спорт бажыңнарын дээштиг ажыглаары кадрларның инициативазындан, харысалгалыындан хамааржыр. Чуткулдуг, кызымаккай ажылдап турар, ёзулуг хүндүткелдиг болгаш авторитеттиг ажылдакчылар бисте эвээш эвес. «Кызыл тараачын» совхозта Культура бажыңының директору М. М. Оюн, Хову-Аксының Культура ордузунуң директору Б. Л. Кром, Кур-Чер суурда Культура бажыңының директору М. М. Чигден, Сыстыг-Хем суурда кино механиги И. Г. Бяков, элээди уругларның республика школазының тренери Н. В. Кузьмина, Чаа Чаа-Хөлде ортумак школаның күш-культура башкызы А. Ч. Маады, Эрзин районнуң спорт комитединиң даргазы Ш. Г. Ала болгаш өскелер-даа оларга хамааржыр.

Хостаттырган 900 ажыг ажылдакчылар бисте культура болгаш спорт шугумунда ажылдап турар. Ол дээрге улуг күш-тур. Ынчалзажок оларның аразында шуушпең болгаш харысалга чок ажылдап турарлар эвээш эвес. Партия болгаш совет органнар кадрларны шилип алырын, таарыштыр тургузарын болгаш кижизидерин эреңгей чорудуп, оларга негелдени кошкатканы-биле ындыг байдалды колдуунда тайылбырлаар апаар. Инициатива чокка, ак сеткилдиг эвес ажылдап, күш-ажылдың болгаш хөй-нииттиниң сагылга-чурумун үреп турар кижилер культура-чырыдыышкын албан черлериниң, спорт комитеттериниң болгаш эки тураның спортчу ниитилелдериниң ажылдакчыларының, күш-культура тренерлериниң, башкыларының аразында бар. Парторганизацияларның секретарьлары, кедээ Советтер күүскомнарының даргалары клуб, библиотека ажылдакчылары-биле, бүдүрүлге гимнастиказының методист-инструкторлары-биле неделялар, айлар дургузунда ужурашпайн, оларга деалгаларны бербейн, ажылын контрольдавайн турар фактылар эвээш эвес деп, илеткелчи демдеглээн.

Чоннуң утка-шынарлыг дыштанылгазын организастаары дээш, культура-чырыдыышкын болгаш күш-культура-массалыг ажылга хуузунда киржилгези дээш удуртукчу кадрларга негелдени күштелдирериниң эргежок чугулазын СЭКП ТК-ның доктаалында онзалап демдеглээн. Ол айтыышкыннардан чогуур түңнелдерни кылыр ужурлуг бис. Бисте партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчыларының бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнерни база спортчу секцияларны удуртуп турары эреңгей.

СЭКП ТК-ның доктаалын хүлээп алган соонда Кызыл хоорайда база чамдык районнар төптеринде, чурттакчылыг черлерде ГТО нормаларын дужаарының графиктери тургустунган. Бо эки эгелээшкин чамдык черлерде өжүп турар, чүге дээрге партия, совет ажылдакчылар ол ажылды дорт удуртпайн, аңаа киришпейн арткан.

Чамдык удуртукчулар боттарының коллективтеринде, а ол ышкаш хоорайда база районда эртип турар ниитилел-политиктиг, культура-массалыг болгаш спортчу хемчеглерге киришпес, театрга, клубка, Культура бажыңынга, стадионга, спортчу залдарга болгаш шөлдерге, аныяктар кежээлеринге эвээш барып турар.

СЭКП Кызыл хоорскому, райкомнары, парткомнар, хоорайкүүскомнар, профоблчөвүлел, адырлар аайы-биле профэвилел обкомнары, ВЛКСМ обкому, Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет партия, профэвилел, комсомол организацияларының, клуб албан черлериниң, күш-культураның болгаш спорттуң ажылдакчыларының күжениишкиннерин культура-массалыг болгаш спортчу ажылды, хостуг үени организастаарын экижидеринче, кижилерни арагалаашкындан чардыктырарынче, амыдыралдың арага ишпес хевирин бадыткаарынче углаар ужурлуг. Министрлер, күркомитеттерниң даргалары, эргелелдер начальниктери, оларның оралакчылары бүдүрүлгелерниң, организацияларның удуртукчуларынга, оларның хөй-нииити организацияларынга культура-массалыг, күш-культура-спортчу ажылды организастаарынга дузаны болгаш деткимчени көргүзери эргежок чугула, ол айтырыглар талазы-биле коллегия хуралдарынга оларның отчёттарын доктаамал дыңнаар херек.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң болгаш күш-культура-спорт организацияларының ажылында улуг четпестерниң бары Культура министерствозунуң, Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң боттарының чагыргазында албан черлериниң болгаш организацияларның ажылын ханы эвес удуртуп турарында. Олар боттарының ажылының стилин база методтарын амгы негелделерге дүүштүр чедир сайзыраңгайжытпайн келген. Культураның болгаш спорттуң албан черлеринде кадрларга бедик негелдениң байдалы тургустунмаан, ажылдың даандырган участогу дээш харысалганы кедүрбейн турар. Ажылды сандаратканы дээш база арагалап турганы дээш Барыын-Хемчиктиң болгаш Тес-Хемниң культура килдистериниң эргелекчилери Конгар, Натсак, Кызыл база Бии-Хем райспорткомитеттериниң даргалары Дугур-оол, Монгуш, арагалааны болгаш саң-хөө чурумун үрээни дээш Кызыл хоорайның спортчу тудуглар каттыжыышкынының директору Ананкин олар ажылындан үндүрткен. Уругларның болгаш аныяктарның спортчу школаларының тренерлери Ооржак, Ховалыг, Сандан оларны ээрикттер сергедир черге чаңгыс эвес удаа чедирип турган.

Бөгүн бис колдуунда-ла клуб албан черлериниң болгаш спортчу тудугларының ажыглалын экижидер дугайында чугаалаштывыс деп, илеткелчи демдеглээн. Аңаа холбаштыр партия, совет, ажыл-агыйы органнарының удуртукчуларының, профэвилел, комсомол, спорт организацияларының кичээнгейин арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирерине углаары эргежок чугула. Ол сорулга-биле культура-чырыдыышкын албан черлериниң болгаш күш-культураның база спорттуң кижизидикчи аргаларын долу ажыглаары чугула.

Партия Кызыл хоорскому, райкомнары, хоорайкүүскомнар, профоблчөвүлел, ВЛКСМ обкому, Культура министерствозу, Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитет, эки тура спорт ниитилелдери, күш-ажылчы коллективтерге, школаларга, профтехучилищелерге, өөредилге черлеринге, чурттакчы чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле культура-массалыг болгаш күш-культуржу-спортчу ажылдың удуртулгазының деңнелин бедидери эргежок чугула, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның, оларның өг-бүлелериниң идепкейлиг, кадык дыштанылгазынга, кижиниң бүгү талалыг хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузары дээш бүгү чүвени кылыр ужурлуг деп, илеткелдиң түңнелинде демдеглээн.

* * *

Партия, совет, ажыл-агыйы, профэвилел, комсомол организацияларының активиниң хуралынга чугаалашкан айтырыг талазы-биле саналдар эгелээн. Индирде — улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы **Д. Л. Тинмей**. Кызылчыларның дыштанылгазын организастаар дээш чорудуп турар ажылдар хөй, ынчалза-даа бар курлавырлар, аргалар ам-даа чедир ажыглаттынмайн турарын ол демдеглээн. Хөглээшкин янзылыг хемчеглерден харын кижилерниң сонуургалдарын барымдаалап тургускан клубтарже, каттыжыышкыннарже шилчип, стадионнарның, кызыл-булуңнарның дээш өске-даа культура, спорт албан черлериниң ажылын улам идепкейжидери, ажыглалын чогумчалыг болдурары чугула.

Профоблчөвүлелдиң бот-тывынгыр уран чүүл бажыңы үлетпүр, бүдүрүлгелерде кызыл-булуңнарның ажылынга дузаны чедирбейн турар. Оларның ажылын экижидеринге тус-тус коллективтерниң удуртукчулары инициативаны холге алыр ужурлуг.

Клубтарда чорудуп турар ажылдың амгы хевири чоннуң негелдезинге дүүшпейн турар болгаш культура-спорт комплекстериниң ажылын планнаарда бо бүгүнү таарыштыр көрүп, аңаа садыг, кадык камгалал органнарын база киириштирип турар апарганын СЭКП Таңды райкомунуң секретары **Е. К. Ажи** саналынга айыткан. Септелге айтырыын каш чыл улаштыр багай чорудуп келген Балгазынның Культура бажыңын амгы үеде экидир кылган. Район төвүнде, Кочетово суурда, Хову-Аксында дискотека, дискоклуб ажылдап турар. Бай-Хаакта, Владимировкада элээрлер клуву тургустунгулаан. Чаа чаңчыл, ёзулалдарны тарадып, арага ишпес куда шайлалгалары районда болуп турар.

Индирде — «Тываавтотранс» бүдүрүлге каттыжыышкынның начальниги **В. А. Парунин**. Оларга хамааржып турар беш клуб, 12 кызыл-булуң бар. Ажыл ында муң-не чүгээр. Бир эвес спортчу хемчеглерни алыр болза, кайы-даа транспорт организациязында, ылангыя Минусинск база № 1 АТБ-лерде, күш-культура, спорт ажылы багай эвес. «Енисей» футбол командазы чедиишкинниг ойнап турар. Волейбол, хоккей командалары база бар, чолаачылар оларны чорудуп турар. Автомобиль башкарарынга хамаарыштыр конкурстар чылдың эртип турар. Ооң аңгыда № 3 АТБ биле «Енисей» Культура бажыңы кады улуг ажылды чорудуп турар. Спорт баазазын моон соңгаар калбартыр. Дүүштүрүлге төвүнүң удуртукчузу Д. Д. Бегзи ажылын экижидип, дыштанылга ажылын моон соңгаар улам сайзыраңгайжыдар дээрзин оратор айыткан.

В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдугу» комбинатта каттышкан профэвилел комитединиң даргазы **Б. С. Агбан** спорт, культура талазы-биле чорудуп турар чамдык айтырыг дугайын чугаалаан. Баазаны чеп ажыглаар болза, ында байдал эки, чүгле харын ажылды эки организастаары негеттинер.

Партияның айтыышкыннары культура албан черлериниң ажылынга, ооң стилинге болгаш методтарынга, түңнелдеринге чаа негелделерни салып турарын республиканың культура министри **А. С. Серен** бодунуң саналынга чугаалаан. Ажылчы чоннарның сагыш-сеткил культуразын байыдарынга, оларның хостуг үезин чеп организастаарынга болгаш кижизидилге ажылынга культура албан черлери, ооң ажылдакчылары чамдык салыышкыннарны киирип турар.

Ынчалза-даа культура албан черлериниң, ылаңгыя клуб ажылында четпестер хөй болуп турарын министр демдеглеп, хөй Культура бажыңнарында болгаш клубтарда ажыл үениң негелделеринден чыдып каап турар. Клуб ажылының ажыктыг коэффициентизин бедидер талазы-биле айтырыгга ол доктааган. Культура министерствозу, райкүүскомнарның культура килдистери ажылчы чоннарның чогаадыкчы аргаларын калбаа-биле организастаарынга клубтарны чогуур деңнелге ажыглаваайн келген. Тес-Хем, Таңды, Улуг-Хем районнарының клубтары ээнзиргей байдалда, чонну, ылаңгыя аныяктарны ынаар хаара тутпайн, оларның чогаадыкчы аргаларын көдүрер талазы-биле ажыл кошкак тургустунган.

Кадрлар, ооң иштинде клуб ажылдакчылары-биле ажыл чидиг айтырыгларның бирээзи. Тускай өөредилге черлеринде республиканың ажыл-агыйларының стипендиаттарының санын көвүдедир, клуб ажылдакчыларын шилиир, кижизидер болгаш турумчударын, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының, культура албан черлериниң тудугларынче сагыш салырының чугула болуп турарын А. С. Серен демдеглээн.

Республиканың спорт комитединиң даргазының оралакчызы **А. А. Аракчаа** бодунуң саналынга партия болгаш совет органнар Тывага спорттуң эргежок чугула баазазын тургузарынче, спорт тудугларын калбартырынче доктаамал кичээнгей салып келгенин демдеглээн. Күш-культура организацияларында стадионнар, бассейннер, спорт залдары болгаш шөлдери бар апарган. Тургустунган спорт баазазынга чаңгыс хүн иштинде дөртен муң ажыг кижи спортчу оюннарга киржип болур аргалыг.

Ынчалза-даа бисте спорт тудугларының хөй кезии хөй санныг кижилерни хүлээп алырынга белен эвес болуп турар. Кандыг-даа спорт тудуу бодунуң тургузуунуң, ажыглаар сорулгазының, өске-даа чүүлдерниң талазы-биле негелдеге дүүшкен турар ужурлуг. Чижээ, Кызыл хоорайда спорт шөлдериниң саны он ажыг-даа болза, ам оларның чартык четпес кезии спортчу маргылдаалар, оюннар эрттиринге таарымчалыг.

Спорт баазазын чеп ажыглаары чугула сорулгаларның бирээзи болур. Ол ышкаш республиканың садыг организацияларының талазындан спорт херекселдерин көвүдедир талазы-биле хемчеглерни чогуур деңнелге ап чорутпайн келгени четпес.

«Тыва тудуг» тресте партком секретары **Т. А. Воронцова** бодунуң саналынга ук тресте спорт тудуглары болгаш шөлдери бар, ооң салбырларында кызыл-булуңнарга лекторийлерни, ужуражылгаларны, дискотеканы, өске-даа ажылды организастап турганын чугаалаан. Ынчалза-даа ооң дээштии ам-даа чавыс, доктаамал ажылдыг кызыл-булуңнар эвээш. Чон ортузунга культура-массалыг ажылдарга партия организацияларының секретарьларының киржилгезин идепкейжидериниң чугулазын демдеглээн. Тресте спорт ажылын боттары чорудуп турар. А хоорайның культура килдизи, филармония ышкаш черлерниң ажылдакчылары-биле хүн бүрүде харылзаалыг ажылдаарының чугулазын ол айтып, кызыл-булуңнарның ужур-дузазын бедидери негеттинип турарын демдеглээн.

«Совет Тыва» совхозта спорт-массалыг ажылдар дугайында ол совхозтуң директору **С. Д. Седен-оол** чугаалаан.

Совхоз чаңгыс аай культура-спорт комплекизин тургускан. Комплекстиң чөвүлелинде совхозтуң, школаның, херээженнер чөвүлелиниң төлээлекчилери кирген. Ооң ажылын совхозтуң партком секретарының оралакчызы удуртуп турар. Албан организацияларның, күш-ажылчы коллективтерниң ол талазы-биле ажылының планын тургускан.

Ооң аңгыда «Совет Тыва» совхозта дыштаныр хүн штабын тургускан болгаш ол штаб доктаамал ажылдап турар. Солун кижилер-биле ужуражыышкыннарны, танцы шөлүнге аныяктарның дыштанылга кежээлери, дискотекалар дээш өске-даа хемчеглерни дыштанылга хүннеринде организастап турар. Хойжу бригадаларга, сүт-бараан фермазынга, хову турлагларынга бот-тывынгыр артистерниң концерттерин көрүкчүлер сонуургал-биле хүлээп ап турар. Совхозтуң уран чүүл коллективинде күш-ажылчы он бир коллективтиң бот-тывынгыр артистери хаара туттунган.

Ында дирекцияның, парткомнуң, профкомнуң болгаш өске-даа хөй-нииити организацияларның доктаамал чорудуп келген культура-массалыг, күш-культура-спорт ажылдарының түңнелинде ук ажыл-агыйда күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн, совхозтуң экономиказы быжыгып, өскен болгаш күш-ажылчы доктаамал коллективтер тургустунганын директор С. Седен-оол чугаалаан. Ол бүгү ажылдың угланыышкыны — күш-ажылчы кижи дугайында сагыш салыышкын, оларның хостуг үезин культурлуг, солун эрттирип организастаары болур деп, ол онзалап демдеглээн.

Бай-Тайга районнуң культура албан черлериниң, спорт организацияларының ажылчы чон ортузунга чорудуп келгени ажылдарының дугайында бодунуң саналынга районнуң төпчүттүнген библиотека системазының директору **Т. С. Хертек** чугаалаан. Районда культура-спорт комплекизи тургустунган болгаш культура-спорт чөвүлели план ёзугаар ажылдап турар. Арага ишпестерниң клуву, аныяк өг-бүлениң клуву болгаш аңгы-аңгы бөлгүмнер ажылдап турар.

Культура-спорт комплекизиниң ажылында чамдык четпестерни айытпышаан, Т. С. Хертек бодунуң саналынга, келир беш чылда районга спортзалды, уругларның музыка школазын тударынга дуза көргүзерин дилээн.

Культура албан черлерин кышка белеткээрин, бедүүн спорт шөлдериниң, тудугларының септелгезин, деришкиннин экижидерин амгы үеде районда чорудуп турарын Бии-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы **А. И. Августовский** бодунуң саналынга чугаалаан. Совхозтарның, албан черлериниң, организацияларның, тудуг, садыг, амыдырал хандырылга черлериниң, бүдүрүлгелерниң коллективтеринге культура-массалыг, күш-культура-кадыкшыдылга ажылдарын чорударынче кичээнгейни күштелдирерин ол демдеглээн.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ук хуралга делгереңгей чүве чугаалаан. Экономиканы сайзырадып, ону интенсификастаары, эртем-техниктиг депшилгени шапкын хөгжүдериниң сорулгалары-биле чергелештир социал айтырыгларже кичээнгей онза улгатканын ол демдеглээн. Ынчангаш партия ТК-ның апрель, июль-даа (1985 ч.) Пленумнарынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш М. С. Горбачев кижилер-биле ажылче онза кичээнгейни угландырганы-даа билдингир.

Бисте байдалды ап көөр болза, бо талазы-биле иштики бар аргаларны чедир ажыглаваайн турарын ол демдеглээн. Амыдырал улам сайзырап, негелде бедип орар, ынчангаш кижилер-биле ажылдаарының арга-хевирлери-даа биеэгизи дег эвес. Бо ажылга инициативачы чорук, харысалганы медерел билири кончуг чугула. Кайда-ла удуртукчулар чоннуң дыштанылгазы дээш сагыш салып турар болдур, ында баазе таарымча чок-даа болза, ажыл-херектер чогуур деңнелде турар. Ооң чижээнге Каа-Хемниң «Совет Тыва» совхозтуң директору С. Д. Седен-оолду киирген. Шак ындыг, В. О. Оюн, В. А. Парунин, Б. Монгул-оол ышкаш ажыл-агыйы, бүдүрүлге удуртукчуларын ол мактал-биле адаан.

Дыштанылга, хостуг үе-шак дээш, культура, спорт албан черлериниң ажылының дээштии дээш удуртукчу бүрүзү харысалганы долузу-биле хүлээр ужурлуг. Ужур эдертир, тоомча чок болур хевиинерден чайлаар апаар деп, ол айыткан. Бар турар баазаны безин чедир ажыглап шыдавас болурга, шынап-ла таарымча чок. Чон-биле эки ажылдап турар, оларның дыштанылгазы дээш сагыш салып турар болза, «Совет Тыва» ышкаш хензиг Культура бажыңныг совхозка чаа тудугну кылып берип болурунуң аргазын өөренип көөр апаар.

Культура министерствозунуң ажылдакчылары, чогаадыкчы эвилелдер, театр, филармония чон ортузунга ажылының стилин өскерткеш, амыдыралче хаңылаар, чер-черге боттарының салдарын улгаттырар ужурлуг. Чер-черде байдал-биле таныш болур, херек апарганда, практиктиг дуза чедирери чугула.

Спортка хамаарыштыр база чамдык чүүлдерге ол доктааган. Бо адырга эрги аргалар-биле ажылдаары эки түңнелге чедирбес. Сан-түң эвес, харын боттуг ажыл-херек негеттинер. Чон ортузунга күш-культура, спортту нептеретпишаан, мергежилдиг спортчуларны хөйнү белеткеп өстүрери хүннүң айтырыы болур ужурлуг. Чүгле хүреш эвес, спорттуң өске хевирлериниң сайзыраарынче сагыш салыр. Аът спортун чүге сайзырадып болбазыл! Чиик атлетика, хаак спорту, эштири, ча адары, волейбол дээш янзы-бүрү хевирлерни сайзырадыры чугула дээрзин оратор онзалап айыткан.

Дыштанылга, хостуг үе-шак дугайында айтырыгларны шиитпирлеп көрүп тура, аныяктар болгаш элээдилер-биле ажыл кава-даа эң кол черни ээлээн турары чугула. Г. Ч. Ширшин бодунуң чугаазының түңнелинде аныяк специалистерге кичээнгейлиг болур болгаш кадрларны ажыл-агыйлардан шилип чорудуп, өөредип алырынче кичээнгей салган.

Культура албан черлериниң болгаш спорт тудугларының ажыглалын моон соңгаар улам экижидер талазы-биле сорулгаларны хуралга тодарадып чугаалашкан болгаш аңаа хамаарыштыр тускай хемчеглер ажылдап кылдынар.

УКРАИН ССР. Николаев хоорайда судно тудуунуң заводунуң коллективи он бирги беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген. Бүдүрүлгениң ажылчыннары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Пландан ажыр улуг судноны ында тудуп турар болгаш ону «СЭКП-ниң XXVII съездизи» деп адаан. Изиг-даа, соок-даа үеде эжиндирер улуг траулерни чагыкчызынга хуусаа бетинде — бо чылдың ноябрьда хүлээдирин заводтуң ажылчыннары шиитпирлээн. Ол дээрге чурттуң коммунистериниң съездизинге күш-ажылчы белек болур.

ЧУРУКТА: «СЭКП-ниң XXVII съездизи» траулерниң корпузун эптээрин доосканы.

А. КРЕМКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ИЙИ АЙ БУРУНГААР

Сөглү оруунуң он километрин орукчулар ийи ай бурунгаар дужааган. Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелиниң Алдын-Херел Алдаевич Кууларга удурткан бригадазы чыл эгезинден тура күженишкинниг ажылдап, ай, квартал планын чедиишкинниг күүседип келгениниң түңнелинде улус ажыл-агыйынга чугула херек орук тудуун хуусаа бетинде ажыглалга киирген.

Күш-ажылчы чедиишкинге бригада керээзи улуг идиглиг болган. Ажылды организастаарын экижиткениинден сагылга-чурум база быжыккан. Чаа арга ажылчыннарның сонуургалын бедиткен. Бригада социалистиг хүлээлгезин күүседипкеш, партияның XXVII съездизин телептиг уткуур сорулга-биле немелде хүлээлгени алган.

«Тыва автоорук» эргелелдиң өске-даа коллективтери эки көргүзүглерни чедип алган. Ниитизи-биле 100 километр оруктарны септеп, 52 километр чаа оруктарны туткан. Орукка озал-ондак болдурбазынга салдарлыг хемчеглер алдынып турар.

Чартык чыл түңнели-биле мергежил аайы-биле конкурстуң тиилекчилерин илереткен. Автогрейдерист Б. О. Монгуш, бульдозер башкарыкчылары Н.Д. Сат болгаш Х. Б. Монгуш олар чарышка тиңнээн.

Материалдыг курлавырларны камнаар, күш-ажылды организастаарын экижидер болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлеп тургаш, чылдың база беш чылдың планныг онаалдаларын доллур болгаш ажыр күүседир сорулга салдынган.

Т. ДРУЖИНИНА,
«Тыва автоорук» эргелелде күш-ажыл болгаш шалың килдизиниң эргелекчизи.

ЧОН МУРНУНГА ХҮЛЭЭЛГЕВИС

«Ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында хамаатыларның чагааларынга, дилеглеринге болгаш хомудалдарынга дыңнангыр болгаш кичээнгейлиг болурун партия ажылдакчызы, удуртукчу бүрүзү чон мурнунга бодунуң хүлээлгези кылдыр көөр ужурлуг деп айыткан. Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүскому хамаатыларның аас-биле болгаш бижип кирген айтырыгларын чогуур үезинде сайгарып көөр талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорудуп келген.

Ажык чагаа, депутат хүннерин эрттирип, чер-черлерге барып, хамаатыларны хүлээп ап, Советтерниң харысалгалыг ажылдакчылары чон мурнунга отчёттарын берип турар. Хамаатыларның чагаалары, билдиришкиннери болгаш хомудалдары-биле канчаар ажылдап турарының дугайында айтырыгны квартал санында дыңнап турарын чурумчуткан.

Эрткен чылын улус депутаттарының район Совединиң күүскомунга хамаатыларның 191 чагаазы кирген. Ук чагааларны 15-тен өрү хонуктарның иштинде сайгарып көргеш, айтырыг тургускан хамаатыларга долу харыыларны берген. Чадаана хоорайдан, Чыраа-Бажы, Бажың-Алаак, Хорум-Даг, Теве-Хая болгаш Шеми суурлардан келген чагааларның саны хөй болган.

Келген хомудалдарның хөй кезиинде колдуунда-ла пассажирле агыштырылгазында четпестерниң, районнуң херреглекчилер ниитилелиниң, ниитиниң чемненилге черлериниң белеткеп турар чеминиң шынар чогунуң, оон ассортиментизиниң кызыы боор турарының, чуртталга бажыңнарының септелгезин шынар чок чорудуп турарының болгаш харылзаа ажылында четпестерниң дугайында айтырыгларны көдүрген. Район Совединиң күүскомунуң адының кырынга келген чагааларның болгаш билдиришкиннерниң чамдыктарын ол черинге барып сайгарып турар. Хамаатыларның көдүргени 13 айтырыгны, 19 чагаа, хомудалдарны күүскомнуң харысалгалыг ажылдакчылары ол черинге барып сайгарып көрген.

Хамаатыларны хууда айтырыглар талазы-биле хүлээп алырын улус депутаттарының район, Чадаана хоорай болгаш көдээ Советтеринде чурумчуткан база хамаатыларны хүлээп алырының хүннерин, шактарын айыткаш, көскү черлерде аскылаан. Эрткен чылын 233 хамааты аас-биле айтырыг тургузуп келген. Оларны хүлээп алгаш, тодаргай харыыларны берген. Улус депутаттарының Теве-Хая, Хайыраккан көдээ Советтериниң күүскомнары, райкүүскомнуң иштики херектер килдизи ажылчы чоннарның чагаалары, билдиришкиннери болгаш хомудалдары-биле ажылды элээн экижиткен.

1985 чылдың бирги чартыында улус депутаттарының район Совединиң күүскомунга хамаатыларның 95 бижимел чагаалары, билдиришкиннери болгаш хомудалдары кирген. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 8 чагаа эвээш келгени ол боор турар. Ол келген чагааларның алыс утказын ап көөрге, арага аймаан садарын чурумчударының, чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазының, чоннуң аргыштырылгазының, малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидериниң, корум-чурум камгалалының, садыгның, улус өөредилгезиниң, арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаарының, база чонну дүвүредип чоруур өске-даа айтырыгларның дугайында болгулаан. Ол келгилээн чагааларның 49-зун он хонук иштинде сайгарып көргеш, айтырыгны тургускан кижилерге долу харыыны берген.

Улус депутаттарының район Совединиң күүскомунга кээп турар чагааларны анализтеп көөрге, ажылчы чоннарның көдүрген айтырыгларын чер-черде чедир шиитпирлевейн, эреңгей көрүп турарын херечилел турар . Чон ортузунга тайылбыр ажылын кошкак чорудуп, чоннуң дилеглерин эреңгей ёзу-биле көөр чоруктардан ажылчы чоннар үстүкү органнарже баар чорукка чедирип турар фактылар эвээш эвес боор турар. Чамдык айтырыгларны ол-ла черинге шиитпирлеп кааптарының аргалары бар боор турар. Ма-чижек кылдыр мындыг бир чүүлдү кирзе артык эвес. Чадаана хоорайның Советская кудумчузунда хөй аал чурттаар бажыңның чурттакчыларының чуртталга байдалын экижидер дугайында чагаазын ийи ай иштинде шиитпирлеп чадап келген. Кажан ол айтырыгны партия райкому болгаш райкүүском контрольга алган соонда, ол шиитпирлеттинген.

Шеми ортумак школазының башкыларының сагылга-чурумунуң дугайында ат салбаан чагааны районнуң улус өөредилге килдизиниң ажылдакчылары каш-даа катап хынааш, түңнел үндүрүп чадашкан. Ону база-ла күүскомнуң болгаш Чырыдыышкын министерствозунуң киржилгези-биле үзе шиитпирлээн. Чадаананың автобүдүрүлгезиниң удуртукчуларының буруузу-биле автобустарның доктаамал маңнаарының дугайында айтырыг бо хүннерге чедир шиитпирлеттинмейн турар. Саап ижер инек садып алыры-биле үр хуусаалыг чээли бээр дугайында билдиришкиннер хөйү-биле кээп турар. Бо чылын безин 14 хамаатыга ындыг чээлини бээр кылдыр хуваарган.

Арагалаашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар талазы-биле хемчеглер дугайында нам, чазактың доктаалдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг хемчеглерни ап эгелээниниң түңнелинде ажыл шагында арагалаар, хөй-нииити черлеринге ээрик чоруур, корум-чурум үрээр кижилерниң саны кызырылган. Арагалаашкын-биле демисел чорудар комиссияларны совхозтарда, албан черлеринде болгаш бүдүрүлгелерде тургускулаан. Профилактика чөвүлелдери хөй-нииити организациялары-биле сырый ажылдап эгелээн. Районда арага садар магазиннерниң санын кызырган.

Ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды экижидери, хамаатыларның дилеглеринге болгаш хомудалдарынга дыңнангыр, сагыш човангыр болуру база ону чогуур өй-шаанда шиитпирлээри чон мурнунга хүлээлгевис деп чүвени утпайн, бо ажылды моон соңгаар-даа экижидер хемчеглерни ап чорудар талазы-биле шудургу ажылдаары бистерден негеттинип турар.

Ф. БАРАНОВ,
улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы.

ЧУРУКТА: Кызыл районда «Тниилелге» совхозта сүт-бараан комплекизиниң саанчыларындан он бир чыл ажылдаан Мария Ондар биле аныяк саанчы Ирина Хертек. Олар чайгы хүннерде бир инектен-не хөй сүттү саап ап, беш чылдың доозукчу чылын чедиишкиннинг тондүрер дээш күжениишкиннинг ажылдап турарлар. Ол ышкаш Куулар Бочуулай, Соян Күнзеңмаа, Екатерина Маады оларның көргүзүү база бедик.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЭНЕРГЕТИКТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергия цегиниң коллективи СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү чуртта калбарган социалистиг чарышка киржип, доозукчу чылдың эрткен чеди айларының түңнели-биле эки ажылдаан.

Цехтиң ажыл-ишчилери 13450 муң кват-шак электри энергиязын бүдүрер планын 13983 муң квт-шак чедирип, ол талазы-биле планын 103,9 хуу күүсеткен. Чайгы үеде чылыг энергиязы бүдүрери эвээжээн-даа бол, одалга сезонну эгелээрге, бо талазы-биле планны ажыр күүседириниң бүгү аргалары коллективте бар.

Цехтиң чедиишкиннинг ажылынга мурнакчы ээлчеглерниң киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Оларга төп электри станциязының турбина цегинде А. Донскихте удурткан № 1, В. Морозовка удурткан № 2 ээлчеглер хамааржыр.

О. МӨҢГЕ-БАЙЫР.
Барыын-Хемчик район.

ССРЭ-ниң ЭА-ның Сибирь салбырының Иркутскиде органиктиг химия институду, Иркутскиниң педагогика институдунуң машиноведение кафедразы «Киров заводу» [Ленинград] бүдүрүлге каттыжыышкыны-биле кады демирниң суг холумактыг чүүлге кадырарының чаа аргазын ажылдап кылган.

Кадырбас болза, демир аймаа быжыг болбазы билдингир. Ол сорулгага шагдан бээр нефть болгаш үнүш аймааның улуг өртек-үнелиг ховар үстерин ажыглап турар. Оларның-биле ажылдаарга цехтерниң агаары дыка баксыраар. Иркутскиниң аар машина тудуунуң заводунуң шенелде цегинде демир кадырып турар байдалдар ам шуут өскерилген. Демир кадырар саваны ында акрил кислотазын бүдүреринден арткан полимерни эвээшти холаан суг-биле долдуруп турар апарган. Соңгу чүктүң ширинни байдалдарынга ажылдаар илчирбе дугуйларны кылыр муң-муң тонна демирни ол чаа ээлдиригге кадырган болгаш ол талазы-биле ажыглакчылардан хомудал чаңгыс-даа кирбээн.

Каңнарның бүгү хевирлерин болгаш оортан кылган кылыгларны аңаа кадырып болур, ооң кадында кылын хемчээлдиг чүүлдерниң казар ханызы үш катап улгаткан. Демир кадырар чаа арганы ажыглап киирери эвээш эвес нефть продуктуларын камнап алыр арганы бээр болгаш металлургтарның күш-ажыл байдалдарын экижидер.

ЧУРУКТА: инженерлер А. Рыков биле В. Егошин олар лабораторияның шенелде участогунда демир кадырар холуксааны белеткеп турары. Ону моортан чурттуң аңгы-аңгы заводтарынче чорудар.

Э. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

«СОВЕТСКАЯ РОССИЯ» СОЛУННУҢ ЧАГЫДЫКЧЫЛАРЫНГА

«Советская Россия» солуннуң доктаамал номчукчулары, эргим өңнүктер! Бистиң партиявыстың XXVII съездизиниң чылы болур 1986 чылда солуннуң арыннарынга кандыг чаа чүүлдер көстүп келирин силерге таныштырарын бистиң дорт хүлээлгевис деп санап турар бис.

Солуннуң арыннарынга бистиң хүн бүрүдеги амыдыралывысты, Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглаар, ооң хамаатыларының чаагай чоруун бедидер талазы-биле партияның болгаш совет улустуң тургузукчу улуг ажылын чырыдары — солуннуң кол сорулгазы. Чогум-на ынчангаш силерниң киржилгеңер-биле бүдүрүлгени интенсификастаары, чаа техниканы дүрген нептередири, продукцияның шынарын бедидери, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, күш-ажылды органистаарын экижидери дээш оон-даа хөй айтырыгларны чырыдар бис.

1986 чыл партияның XXVII съездизиниң болур чылы болганда, ол төөгүлүг болуушкунга белеткел, ооң шиитпирлерин пропагандалаары болгаш ону амыдыралга боттандырып чорудары солуннуң кол темазы болуру чугаажок. Партияның планнарын, чоннуң планнарын коллективтерниң, бригадаларның тодаргай ажыл-херектеринге, ажылдаар чер бүрүзүнге канчаар боттандырып турарының дугайында солуннуң кол рубрикаларынга чырыдып бижиир болгаш солунга парлаттынган чүүлдерниң дээштиин чедип алыр дээш ажылдаар бис.

«Советская Россия» солуннуң кол автору — номчукчу. Мооң мурнундагы чылдарда дег, номчукчу-биле чогаадыкчы харылзаавысты үспес дээш ажылдаар апаар бис. Ажылчын аңгының, тараачыннарның, интеллигенцияның төлээлериниң идепкейлиг киржилгези чокта, солунну массалыг, ажыктыг болдурары кажан-даа болдунмас. Номчукчуларның чагаалары, силерниң санал-оналыңар солуннуң кол рубрикаларының үндезини болуп турар. Мооң мурнунда янзы-бүрү аттар-биле үнүп тургулаан рубрикалар номчукчунуң санал-оналындан тывылган болгаш номчукчунуң идепкейлиг киржилгези-биле парлаттынып турган.

Солуннуң номчукчуларының дилээн барымдаалааш, Россияның янзы-бүрү булуңнарындан чаа-чаа медээлерни, консультацияларны бээрин арбыдадыр бис. «Айтырыңар, харыылап берээл», «Бистиң консультациявыс» деп эгелиг бөлүк материалдарны чырыдарынга ат-сураглыг специалистерни, эртемденнерни хаара тудар.

1986 чылда номчукчулар-биле харылзааны улам калбартып, солунга үнген чүүлдерни номчукчу-биле сайгарып көөрү — солуннуң кол сорулгаларының бирээзи. Бо сорулга-биле хоорайларга, суурларга «Советская Россияның» хүннерин, номчулга конференцияларын, солуннуң ады-сураа алгый берген авторлары-биле ужуражыышкыннарны чорудары көрдүнген.

А. ЩЕГОЛЕВ,
«Советская Россия» солуннуң Красноярск крайда болгаш Тыва АССР-де корреспондентизи.

СОРУК КИРИИШКИННИГ

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының сигенчи механизаторлары ниитиниң малынга бөдүүн мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айында социалистиг чарышты улам калбарткаш, соруг кириишкиннинг ажылдап турарлар.

Хоочун механизатор коммунист Сырбыкай Минчиир-оолга удурткан механизастаан звенонуң кежигүннери август 13-ке чедир 509 тонна сигенни кезип, бөлүп, сарааттаан азы планын 48,8 хуу күүсеткен. Ол ажылдарга трактористер Шогжал-оол Көшкендей, Алексей Доктугу, грабильщик Начын Шивит-оол, волокушалыг Геннадий Сырбыкай, Алексей Дөгүс-оол, сарааттакчылар Владимир Саржыт-оол, Эрес Сырбыкай шалыпчы болуп, нормазын ыракта ажыр күүседип турар.

Сигенчи звенонуң ишчилери бо хүннерде Белдир-Кежигниң делгем шөлдүг, чаагай үнүштүг шык сигенинде ажылын уламчылап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

«Шынга» харыылар

ШЫНАРЫ ЭКИЖЭЭН

«Редакцияның почтазынга келген «Чиг хлеб» деп чагааны райпо баштаар черинге, пекарня коллективинге чугаалашкан» — деп, СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң секретары Д. К. Черлик-оол «Шын» солунга харыылаан.— Хлеб чиг боор турарының чылдагаанын тодараткан. Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузундан алган далганның шынары багай болган. Тарааны үр чыттырыпкаш, дүдүй бергенде тырттырган. Далганны чогуур технологиязынга чедир туттаанындан быжырарга хөөвейн баар, оон чиг хлеб бүдүртүнүп турган.

Райпо баштаар чериниң, пекарняның ажылдакчыларынга негелдени болгаш контрольду күштелдирген. Быжырып турар хлебтиң шынары амгы үеде экижээн.

ТОРГААН

Хойтпак хайындырып турар ийи-чаңгыс кижилер Бай-Тайга районуң Кызыл-Дагның чайлагларында амдаа бар боор турарын шүгүмчүлеп бижээн чагаа «Шынга» келген. Ооң хыналдазын чорудары-биле чагаа-бижикти СЭКП райкомунче чоруткан.

СЭКП райкомунуң бирги секретары А. С. Дембирел бо талазы-биле дараазында харыыны берген: «Арагалаашкынга удур демиселди районда доктаамал чорудуп турар. Ыланғыя хойтпак хайындырарын шуут болдурбазынче кичээнгейни угландырган. Шуурун-шылапчазын эки тура-биле өг-бүлелер дужаап турар. Пенсионерлер Долчутмаа Соктай, малчыннар Чылбанай, Соктанай оларны хойтпак хайындырып турганы дээш торгаан.

Чайлагда аалдарга, тайгаларда малчыннарга тайылбыр ажылын чорутканының түңнелинде, хойтпак тигер чорук колдуунда узуткаттынып турар».

САДЫП ЭГЕЛЭЭН

Садыг ажылында четпестерни шүгүмчүлээн чагаага Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң харыылааны болза:

«Садып алыкчыларның хомудалы» деп шүгүмчүлелдиг чагааны райпо коллективиниң хуралынга чугаалажып көрген. Аъш-чем аймааның ассортиментизи кызыы деп ында бижээни шын. Эът болгаш сүт аймааның продуктуларынга үндүрген фондулар эвээш. Ынчангаш эмнелгелер болгаш уруглар албан черлериниң, чурттакчы чоннуң чамдык негелделери долузу-биле хандыртынмаан.

Садыг четкилеринде балык консерваларлары, соктар бар. Амгы үеде чондан садып алган эът садыгларда бар, ону садып турар. Республика баазазындан кээп турарының хире-шаа-биле бо чылгы чаа ногааларны садып эгелээн. Чылдың бирги чартыында эът аймаан фонд ёзугаар 40,4 тоннаны садар турган, херек кырында сатканы—41 тонна, куруг сүттү алыр турганы 3,7, херек кырында алганы — 4,3 тонна.

ААС-КЕЖИИ— АЖЫ-ТӨЛДЕ, АЖЫЛ-ИШТЕ

Кылаң кара сүглүг бичии хемчигешти кешкеш, өрү углаптывыс. Элээн чоруп орувуста, озалааш чаңгыс хараган артында бичии уруглар чаштынып чыдырлар: садик назылыг, чамдыызы чанагаш, шуптузу кызыл-даван, хүн караанга карартыр додуруп калгылаан.

— Кайнаар баарыңар ол, уругларым?— дидим.

— Чок, анаа ойнап тур бис — дээш, бирээзи хырнын дырбады. Ам көөрүмге, хараган дөзүнде сәйзанак тиккеш, чанында даштар чыскаап каан, «мал-маганы» ол болган боор.

— Аалыңар кайдал, уругларым?

Ол айтырыымга демги-ле уруг, улуу-ла ол турган боор, харыы бербейн, холу-биле хем өрү айытты.

Кедээр, хаялар баарында, база үш-дөрт хире уруг көзүлдү. Чолаачы Данзурун Кара-оол, мени өскээр чартыктырбазының аргазын дилээн хевирлиг, баш бурунгаар тайылбырлады:

— Минчейлерниң уруглары-дыр ийин. Ам баар валывыс ол, өглер дуу көстүп келди, акым.

Ийи өгге келдивис. Аалда база уруглар эмгежок. Биске үткүй үнүп келген улус-биле мендилешпишаан, ойнаан уругларны дүргаар көрүп чорүй айтырдым:

— Чүнү өстүрүп тур силер, хой бе, азы уруг-дарыг бе?

— Кайызын-даа өстүрүп турар улус бис ийин — дээш, өгнүң ээзи Делгермаа өөрүшкүлүг хүлүмзүрдү. — Бо ийи өгнүң уруглары мындаа үжен ажып турду. Ам, харын, чамдыызы пионер лагери, өскелери совхозка дузалажып чораан болгаш, чээрби хире кижи арткан. Чайын ындыг ышкажыл: мээң-даа дуңмаларым, Белек-оолдуң-даа дуңмалары «арыг агаарга дадыксын, ак чемге семирзин» дээш, хамык уругларын маңаа эккеп каатар. Боларны база семиртир, хоюувусту база семиртир улус-тур бис.

Хөй уруглуг улус черле чугаакыр, хөглүг болгаш ажылгыр дээрзин шагдан-на эскерип келген мен. Тес-Хемде «Чодураа» совхозтуң хоочун хойжузу, Маадыр-ие Делгермаа Шоюңовна Минчей база ындыгларның бирээзи. Оон ыңай хөй уруглуг кижилер эвээш уруглуг чажыттарындан аныяк көстүр. Эр кижи безин ындыг. Делгермааның арын-шырайы, шимченгири, черле ниити бүдүжү биезкиле хевээр болду. Чүге ындыын айтырарымга, «уруг-дарыг, мал-маган өстүрер дээш кырыыр чай чок ийин» деп баштактанды.

Делгермаа Шоюңовна биле Белек-оол Магаранзаевич Минчейлер совхозтуң хоюн малдаарынга, шынап-ла, күжүн харамнанмааннар. Олар ам үшкү беш чылды улаштыр чедиишкиннинг доозуп турарлар. Чамдык чылдарда көргүзүглер хоомай болзажок, хөй кезииниң түңнелдери эки болганындан, өг-бүлениң ниити беш чылдарда планныг онаалдалары болгаш социалистиг хүлээлгелери чогумчалыг боттанып келген. Совхоз чүс баш хойга онаашты деңгүп-ле 37 хураган доруктурган чылда — 1984 чылда —безин олар чүстен 80 хураганны өстүрүп алганнар. Ынчангы хою, арта, кырган-дижең турган, оларны эрткен чайын күрүнеге дужаапкан. Ооң мурнунда бо талазы-биле көргүзүг — 102 хураган! А беш чылдың баштайгызында 96 хураганны чүс хойдан доруктурган. Ону бодаарга, совхозтуң хоюнуң бажын өстүреринге өг-бүлениң киирген үлүү эвээш эвес. Дүк бүдүреринге база-ла ындыг.

— Хөй уругларны ашкарарчемгерериңден, ажаап, хепкерериңден эгелээш, өөредиринге, кижизидеринге болгаш өглеп-баштаарынга чедир ажыл, мен бодаарымга, үгдунмас чүве-ле-дир. Ол хиреде кол даалгаңарны күүседиринге — хой малдаарынга болгаш хөй-нииити ажылы кылырынга — канчап четтигип, харын, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар силер, Делгермаа Шоюңовна?

— Өг-бүлениң-даа, ниитиниң-даа ажылынга, ыланғыя бүгү ажыл-иш дакпырлажып келгенде, бергелер черле турар. Ынчалза-даа аарыг-аржык-ла чок болур болза, кандыг-даа бергелерни ажып болур. Бис хуувуста, уруг-дарыывыстың ачызында, улуг бергелерге таварышпадывыс. Уругларывыстың кежээзи, дузаргаа аажок.

Шынап-ла, бо өгнүң уругларының кылбас-тутпас ажылы чок. Алдыгы классче шилчээн Алдын-кыс биле сески классчы Аяя совхозтуң хоюнуң кыргылдазынга ажылдааш, оон улаштыр мал чеминиң белеткелинге кирген. А тоску классчы Ноябрина школачыларның хой семиртир тускай бригадазында хой кадарып турар. Школа дооскан Тамаразы дораан-на садикте ажылдай берген. Айлаң, ооң мурнунда школа доосκаш, Тоора-Хемде уруглар садигинде кижизидикчилеп турар. Айдың школага чолаачылаар эрге чедип алгаш, ам совхозта септекчилеп турар. Слава чолаачылаан, өгленген, ам ийи уруглуг. Ол чээрби үш хар чаа ажып чоруур-даа болза, ажыл-ишке кызымаа-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуттурган. Делгермаа боду Чыргаланды көдээ Советтиң депутады. Мыя бо дөрткү классчы Олча биле ийиги классчы Артыш безин кады суглаан, өгже ыяш киирген, аяк чуггаан турар: ада-иезинге-даа айбылаттырбас, боттары эки туразы-биле. Пат-ла чаңчыгып калганнар.

Белек-оол биле Делгермааның кайызының-даа кады төрээннери хөй. Оларның шуптузу ажылынга харысалгалыг, хүндүлүг база хөй уруглуг. Белек-оолдуң ийи дуңмазы хойжу. Делгермааның Кызылда башкы Өнермаа угбазы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады чораан. Оолдарны санавасса, Делгермаа беш угбашкының бирээзи. Ол угбашкыларның уругларының саны каттыштыр бо чылдың июньда 35 болган. 35-кизи — О. Шынаава башкы, 1979 чылда өгленген Санаймааның дөрткү оглу ол. Делгермааның бир дуңмазы школа повары Өпеймаа база Маадыр-ие. Ынчангаш чайгы үеде малчын өгге уругларның хөй болуп турарының ужуру ындыг.

— Уруглар чыглып келгенде эң бичии дөрт-беш хирезин орун кырынга чыттырып, өскелерин дөрден эгелээш, өгнүң ол-бо талаларынга хойгаштырып каар улус бис — деп, Белек-оол мээң айтырыымга харыылап ор.

— А боттарыңар каяа удуур силер?

— Даштын хоювус бар болгай, ооң чанынга хонар бис, даң хаязында оъткарар дээш аан.

Хөй уруг-дарыг өстүрүп, мал-маган ажаап чорбаан, харын, газка хайындыртынып, хамык хандырылгага амдажаан кижиге оларның мындыг амыдыралы элдепсинчиг болду. Даштын үгек безин чок. Чайлаг, хонаш бүрүзүнге бажыңдан аңгыда дүне хой манап хонар үгектен азы сеериден тудары чугула ышкаш. Майгын база ажырбас, өгнү болгаш бажыңны бодаарга, оон кодан ишти көскү, дыңналгыр болгай. Материалы бар болза, ындыктаныр черлерни малчыннар боттары кылып аптар. Чижээлээрге, Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозта өшкү кадарчызы Март-оол Күдер-оол чайлаанда сери тудуп алган, чаашкынныгда өшкүзү оон адаанга турар. Кадарчы сери кырынга дүне хонар-чаглак база кылып алган. Бо чорук уруг-дарыгга база таарымчалыг: аңаа ойнап-даа, дыштанып-даа болур.

Хөй уруглар бот-боттарынга дузалажыр, ынчангаш ажылга чаңчыгыычал. Минчейлер чүгле эртен, уруглары удуп чыдырда чем кылыр, а өске үеде уруглары чем кылыр. Черле ынчаш хеп чуур, инек саар, мыштаар болгаш дааранырынга чедир оларның билбес ажылы чок. Билбээн чүүлдерин ада-иезинден айтырып алыр, бот-боттарын дөзежир, өттүнчүр, деткижер. Ийи-чаңгыс уруглар ындыг эвес болгай.

— Бис дөрт чүс хойну чаңгыс өг кадарып чор бис. Мен — улуг, а кадай — дузалакчы кадарчы. Ынчангаш алыр акшавыс өкпеленчиг эвес. Ооң кырынга план күүселдези болгаш планны ажыр күүсеткени дээш немелде төлевирлер база бар. Сакманчылааш, мал чеми белеткээш, база алыр бис. Уругларывыс чайын хой кыргылдазынга, сиген белеткелинге, бүдүрүлге бригадазынга болгаш өске-даа черлерге ажылдап алган акшазын база эккээрлер. Уруглар дээш күрүне база акша берип турар — деп, уругларның идик-хеп болгаш аъш-чем хандырылгазының дугайын айтырарымга, Белек-оол Магаранзаевич тайылбырлап ор.

Шынап-ла, ол хире хөреңги бо өг-бүлеге. санап көөрүвүске, чедер болгаш артар болду. Оон ыңай школачы уруглар күрүнениң долу хандырылгазында. Садик хөлезизин, пионер лагеринче путёвка өртээ чиигелделиг, өөредилге номнары халас. Бо бүгү-биле чергелештир күрүне ээлчеглиг шөлээни база берип турар. Чаңгыс-ла хараадаанчыг чүве, ук хойжу өг-бүлениң ажылының амгы байдалы-биле алырга, ол шөлээлерни четче ажыглап шыдавазы. Хойжу бригада ээлчеглиг кадат аргазы-биле ажылдап турган болза, айтырыг өске турар ийик. А Белек-оол өске кижиге туржук бодунуң уруг-дарыынга безин хоюн кадартпас, кадайынга безин чүгле боду чай чок болган таварылгада кадартыр. Ынчангаш ол база шөлээзин долу ажыглап шыдавайн турар. Мындыг байдал чаңгыс бо өг-бүледе эвес.

Малчыннарның амыдыралы, ыланғыя хандырылгазы моон соңгаар улам экижиир. Кодан бүрүзү телефоннуг болур үе база келир. А амдызында, амыдырал кайгамчык чаартылганы чедип алган-даа болза, кончуг дүрген шиитпирлээр ужурлуг бергелер бо-ла таварышкылаар. Кижи боду туруштуг, тывынгыр болгаш хей-аъттыг эвес болза, оларны ажып эртери берге. Ол дугайында чугааны база бо өг-бүледен дыңнадым.

Эрткен чылдың августуң төнчүзүнде Делгермааның божуур хонуу чоокшулап келген. Малчыннар күзеглеп эгелээн боорга, аалды көжүржүп, ажы-төлдү чедиржип кааш, ооң соонда эмчиге чыдарын шиитпирлээн. Чогум көш эки болган. Көжүрүшкен улус өгнү тикчип кааш, суурже чорупкан. Школачы уруглары база, өөренир үе келген. Аалга, баштай көшкен чаңгыс өгге, Делгермаа биле Белек-оол чаш уруглары-биле арткан.

Дүне када, көште машинага силгиткениниң-не болган боор, хенертен Делгермааның эъди аараан. Белек-оол эртегге турган аъдын эккеп, ону ээртеп турда, мениң байдалы дүүренчиг апарган болгаш чоовуургаары дам барган:

— Орук ырак, сени маңнап четтикпес мен. Бичии оожургап ал, оон дуу аптара иштинде...

— Он-он, чүс-чүс хойну төрүдүп ап чрдум. Ол ажыл мээң анаа чем болган. А кижи божударынга чаңгыс-ла катап таварыштым, берге-ле чорду. Бо-ла болгай, мени девидеткен кулугур — дээш, Белек-оол дөрде атпаңнады базып турган уруун чаптады.

Шаг-шаандан бээр чаңчыл ындыг: кижи бүрүзү бодунуң хинин кескен кижи-биле төрел болур. Хин-ава деп сөс оон тывылган. Эң-не буянныг кижи —Хин-ава ол. А Белек-оол бодунуң оңгу уруунуң — авазынга «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты берген Аянаның — Хин-ачазы болган. Бо ховар таварылганың чогумчалыг болганынга Делгермаа өөрүп чоруур. Аза кижиге оон артык чүве турбас: аас-кежик — ажы-төлде, аас-кежии — ажыл-иште! Бо бодуун өг-бүледе ол четчир.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң Чүрек-Дөргүнде сероводородтуг аржаанның турар чери онзагай чараш, чурумалдыг. Кырлан-кырлан даглардыг өзенден агып чыдар аржаанга бо чайын сезон санында-ла 200 ажыг кижи дыштанган. Анаа эмненип, дыштаныры ам-даа үргүлчүлеп турар.

Оон чанында чурттаар, чемненир, ойнаар черлерни таарымчалыг кылдыр дерип кылган. Дыштаныкчыларга ажылагый улуг-улуг майгыннарны база берген. Анаа концерттерни чон көрүп, лекцияларны, беседаларны дыңнап турар. Совхозта ажыткан хымыс фермазының хымызын база берип турар. Ишти каасталга-дериглелиг, арыг-силиг оруннарлыг улуг ак өгүг ында тиккен. Маңаа келген улус кадыкшылын быжыглап, ойнап-хөглеп алгаш, ам омак-сергек чанып турар.

ЧУРУКТАРДА: Чүрек-Дөргүн аржааның чурумалдары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

КЕЗЭЭДЕ-ЛЕ ОРУКТА

Анатолий Федорович Емельянов Красноярск крайга төрүттүнген. Ол — ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Анатолий Федорович 1951 чылда Москва университединиң философия факультедин кончуг эки дооскаш, аспирантурага өөренип чораан. Ол кадайы шүлүкчү Светлана Козлова-биле Тывага келгеш, ол-ла олчаан Кызыл хоорайга чурттап артканнар. Ол ам республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң даргазының оралакчызы.

А. Ф. Емельянов шүлүктер болгаш тоожулар номнарын Тывага база Москвага үндүргүлээн. Тываның улустуң чогаалчызы Сергей Пюрбюнуң «Чечек» деп шүлүглелин орус дылче очулдурган.

Журналист, шүлүкчү, очулдурукчу Анатолий Федорович Емельяновтуң чогаалдарының аразында «Кезээде-ле орукта» деп шүлүү көскү черни ээлеп турар. Оон кол маадылары партия ажылдакчызы, эрес-шудургу тыва херээжен удуртукчу мурнуу зонаның бир районунда ам-даа ажылдап, чурттап чоруур.

Кезээде-ле Ленинниң,
Партияның солдады боол.
Херии-херии оруктарны
Базып эртип келдивис-даа!—

дээн одуруглар чүгле чогаалдың маадырынга эвес, харын авторнуң бодунга база хамааржыр. А. Ф. Емельянов назынының алдан чылдарының үженин Тываның уран чүүлүнге болгаш литературазынга бараалгатпышаан, «кезээде-ле орукка» чоруп келген кижилерниң бирээзи. Оон очулгаларындан С. Пюрбюнуң «Чечек» деп улуг хемчээлдиг шүлүглелин адаарга-ла четчир.

Бо удаада А. Емельянов республиканың «Билиг» ниитилел организациязының шугуму-биле Өвүр районнуң лекторларынга семинарны эрттирип, чон ортузунга лекция пропагандазын сайзырандайжыдарының дугайында солун лекцияны номчуп, «Билиг» ниитилелиниң район организациязының ажылынга боттуг дузаны чедирген.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи районнуң төпчүткен библиотеказының ажылдакчылары-биле кады А. Ф. Емельяновтуң төрүттүнген хүнүнге болгаш ажылынга тураскаатткан ужуражылгаларны «Коммунизмче орук» совхозтуң Бора-Шай бригадазының малчыннарынга, сигенчилеринге, ында орук кылып турар ажылчыннарга, район төвүнге организастап эрттирген. Аңаа СЭКП обкомунуң лектору В. Ф. Чадамба делегей, чурт иштиниң байдалының дугайында лекция кылган болгаш бо чүүлдүң автору шүлүктерин номчаан. Шүлүкчү А. Емельянов Өвүрнүң оруксептелге тудуг участогунуң чээрби ажыг кижиден тургустунган найыралдыг коллективиниң база районда алдаржаан комсомолчу хойжу өг-бүле Колхоз-оол биле Светлана Монгуштарның ажыл-амыдыралы-биле чоок таныжып, оортан чамдык чогаадыкчы, солун бодалдарны тыпкан. Шүлүкчү чораан чер бүрүзүнгеле бодунуң чогаалдарын номчуп, чогаадыкчы планнарын чугаалап чораан. Оон кедээ ишчилерге, республиканың болгаш Өвүрнүң сураглыг кижилеринге тураскааткан шүлүктерин дыңнакчылар сонуургаан.

А. Емельянов бодунуң чогаадыкчы ажылындан аңгыда, республиканың чогаалчыларының чоокта чаа болуп эрткен хуралының дугайын чыылганнарга дыңнаткаш, тыва чогаалчыларның, шүлүкчүлерниң оон иштинде Өвүрде ажылдап, чурттап турар аныяк авторларның чогаадыкчы өзүлдезинге, хууда үлегеринге негелдени күштелдиририн демдеглээн.

М. САЛЧАК.

* * *

Анатолий ЕМЕЛЬЯНОВ

Делгем чараш октаргайны,
Дээрде көстүр чырык хүннү,
Кумну-сайны, үрезинни
Куспактаптар сагыштыг мен.
Кара чаңгыс үрезинден
Кайгамчыктыг чурттаалганның
Дамырлары дазылдангаш,
Далыгарын күзээр-дир мен.
Сагыжымның кезек чамдыы
Чараш чурук хээзи-даа боор,
Сарыыннаадын хөөнү-даа
боор,
Чалбырааштың изии-даа
боор,
Чайнаан херел чырыы-даа
боор,
Чаагай чолдуң суузу-даа
боор.
Чүгүрүшкен сылдыстар дег,
Шүлүктерим оккур болзун...
Аксым-кежии, өлбес адым
Арат чонга бараалгатсын.

* * *

Даглар болгаш ховуларже
Талтап көргеш, оожуургаар
мен.
Хөөнүм чайгаар чымчаш
кыныр
Көшкен булут дээрден
ыраар.
Төрээн Тывам! Сени көөрге,
Төрээн чем келгензиг-дир.
Артык сөстү чугаалавайн,
Авам мени ошкадызыг-дыр.

М. КЕНИН-ЛОПСАН очулдурган.

АЧЫЛЫГ-ЛА ЭМЧИЛЕРНИ

Бистиң ававыс Кызыл Монгушевна хенертен аарааш, дыка бергедеп турда, эмчиниң дүрген дуза чедирер станциязындан бажынче чалалга кылырывыска, эмчи Зоя Сагаан-оол удатпаан чок чедип келди. Чалаткан эмчивис авамны элээн шинчип көргеш, эмчиге чыдып эмнедир болза эки-дир дээш Чаа Чаа-Хөл эмнелгезинде чыдып эмнээр салбырже алгаш барган.

Эриг баарлыг иевистиң уруглары бистер ававыстың чыдып эмнедип турган эмнелгезинге үргүлчү барып, оон кадыының байдалын эмнеп турар эмчилеринден айтырып, оларның арга-сүмезин дыңнап, ававыска ужуражып, аал-оранывыста амыдырал-чурттаалгавысты сонуургадып турган бис. Буянныг эмчилерниң кызымак ажылының ачызында ававыс кан кадык боол сегээш, аалында чанып келген.

Ававысты кан кадык кылдыр эмнеп, боттарының билиии болгаш арга-дуржулгазын харам чокка чоннуң кадыы дээш бараалгадып чоруур эмчилер Алдын-оол Мандыковичм Монгушка, Лидия Шуружуковна Даржайга улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илередип, оларның буянныг ажылынынга моон соңгаар-даа улуг чедиишкиннерни күзедивис.

З МААДЫ.

КЫЗЫМАА-БИЛЕ

Кызылдың кооперация училищезин дооскан соонда, Серенмаа Анзайның күш-ажылчы базымы Нарын суурда магазинге эгелээн. Аъш-чем магазининге ажылдап тура, оон эргелекчизи хоочун садыгжы Валентина Кыргысовна Лаховаының дуржулгазындан садыглаарының аргаларын шиңгээдип алган. Серенмааның кызымаа ажыл-ишке көстүп келген. Райпо баштаар чери удаваанда ону Мөрен суурда холушкак бараашнар магазининиң эргелекчилээри-биле чоруткан. Оон бээр ол бо хүннерге чедир ында садыгжылавышаан, ажылынга эки диртип турар.

Партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур дээш чарыш районнуң магазиннериниң, тус-тус бригадаларының аразында калбарган. Кооператорлар аңаа тус-туста идепкейлиг киржип турар. С. С. Анзайның эргелекчилээни магазин база социалистиг чарышта киржип турар. Бо чылдың эрткен айларында кедээ садыгжылар эки ажылдаан, бараан саарылгазының планныг онаалдазы ай санында күүсеттинип келген. Магазинге кирип келирге, бараашнарны делгеп салганы көрүштүг. Садыгжының булуңундан садып алыкчылар план күүселдезиниң канчаар чоруп турарын билип ап болур. Садып алыкчыларның чагыгларын бижиир дептерни сонуургап көөр болзунарза, оларның дужуунда «күүсеттинген» дээш бижилгелерни көрүп болур силер. Ындыг демдеглелдерни Серенмаа Самбуевна доктаамал кылып турар. Ажылынга кызымак, чонунга дыңнангыр болурга, суурнуң чурттакчылары садыгжызын хүндүлээр.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.
Эрзин район.

КУРСТАРЖЕ ЧАЛАП ТУР

«Тыва автотранс» каттыжышкынның өөредилге-курстар комбинады «ВС» категорияның чолаачылар курстарынга үндезин националдыг хамаатыларын чалап турар. Боттарының болгаш совхозтарның, кедээ ажыл-агыйның өске-даа организацияларының күсели-биле өөренир болгаш кичээлдерин тыва дылга чорудар. Өөренириниң хуусаазы 5 ай. Кичээлдер ам эгелей берген.

Комбинаттың адрези: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчу, бажың № 113-А, телефону 2-34-94.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ

20 Вторник

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— «Школьные годы» ансамбльдиң концерти. 9.40 — «Свет жизни». Эртем-нептерелдиг фильм. 10.10 — Раджастанның ырлары болгаш танцылары (Индия). 10.40 — «Я умею прыгать через лужи». Тос сериалыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 11.30 — Медээлер.

14.15 — Медээлер. 14.35 — Чурттуң телевидение студияларының док. фильмнери: «Влас Егорович и его лошади», «Чирчик». 15.15 — «Маяковский бистиң-биле». 16.10 — А. Меликов, № 2 симфония. ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң Күрүнениң симфония оркестри күүседир. 16.45 — УССР-ниң кедээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы Н. Н. Добровольский-биле школачыларның ужуражылгазы. 17.25 — Буратинонуң делгелгези. 17.55—Грузин ССР-ниң улустуң артизи Э. Вирсаладзениң концерти (фортепиано). 18.30 —«Залив здоровья». Док. телефильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Образцова ырлаар. 19.30 — Бистиң садывыс. 20.30— «Я умею прыгать через лужи». Тос сериалыг уран-чечен фильм. 6-гы сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Встречи с Аркадием Райкиным». Телефильм. 22.45 — 23.00 — Бөгүн делегейде.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Будильник». 8.50 — «...Настоящая фамилия не установлена». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 9.10 —Эртем болгаш амыдырал. 9.40 — Мультфильм. «Ну, погоди!». II-ги үндүрүлгези. 9.50 — Шыдырааш школазы. 10.20 —Француз дыл. 10.50 — «Алексей Кривченко». Фильм-концерт. 11.50— Уругларга фильм. «Путешествие достойных». 1-ги сериязы. 12.55— Телевидениениң Красноярск студиязының программазы. 13.45 — «Московская музыкалыг бажыңнары». «Малая Молчановкага Арсеньевага». 15.05 — 15.10— Медээлер.

18.00— Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радио дамчыдылгазының талазы-биле Күрүне комитединиң симфониктиг оркестриниң концерти. 18.45—«Созвучие». Телефильм. 19.05 — «Азия төвү». Программада: «СЭКП-ниң XXVII съездизинге — шалыпчы 27 декада». Дамчыдылгага СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Б. С. Нурсат киржир. «Чечек». «Чонга ачы-дуза чедирилгези. Кызылдың № 1 парикмахерскаязының мастери Р. А. Безырның чугаазы. Медээлер. 19.35 — Киножурнал. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Часы с кукушкой». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң танцыларының үлегерлиг күрүне ансамблиниң концерти. 22.30 —23.25 — «Золотой плес». Док. телефильм.

21. Среда

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер: «Ну, погоди!». 12 болгаш 13-кү үндүрүлгези. 9.15 — «Төрээн аялгалар». 9.45 — «Аян-чорукчулар клуву». 10.45 — «Я умею прыгать через лужи». Тос сериалыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 11.35—11.40 — Медээлер.

14.15 — Медээлер. 14.35 — «Беш чыл кижи бүрүзүнүң херээ». Док. фильмнер: «Эксперимент. Поиски и проблемы». «Идущие впереди». 15.15 — Музыканың болгаш ырның молдав «Миорица» ансамблиниң концерти. 15.45 — «Дайынчы чаш назын». В. Пановаының чогаалдары-биле. 16.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Климов ойнаар (скрипка). 17.10—Бүгүдеге стадион. 17.40 — «Русская пшеница». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 18.30 — Улустуң аялгалары. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильмнер: «На лесной тропе», «Последний заяц», «Да здравствует природа». 19.30 — Тайбың болгаш аныяктар. 20.10 — «Я умею прыгать через лужи». Тос сериалыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 21.00— «Үе». 21.35 — Джаз панорамазы. 22.45 — 23.05 —Бөгүн делегейде.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Т. Вольская ойнаар (домра). 8.40 — «Адрес известен». Док. телефильм. 9.10 — «Хөглүг старттар». 9.55 — Римма Ибрагимова ырлаар. 10.20 — «Сээң Ленинчи библиотекаң». В. И. Ленин —«Совет эрге-чагырганың ээлчеглиг соруглалары». 10.50 — Совет Армияның «Красная звезда» ансамблиниң концерти. 11.15 — Немец дыл. 11.45 — Уругларга фильм. «Путешествие достойных». 2-ги сериязы. 12.50 — Свердловск хоорайның уругларының хореографтыг «Улыбка» ансамблиниң оюн көргүзүү. 13.15 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 13.45 — Амгы үениң совет театры. 15.00—15.05 —Медээлер.

18.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15—«Сылдысчыгаш». Тес-Хем районнуң школачыларының күш-ажылчы үлдүңү. 18.35 — Уругларга фильм. 19.05— Телемедээлер. 19.15 — «Азия төвү». Программада: «Мал чеминиң белеткелиниң хүн демдеглели». «Бригада кержээлери болгаш кожа ажылдап турарларның харылзаалары». Экономиктиг допчулал. Медээлер. 19.45 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Зеркальце». 20.15— «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 20.50 — «Пущино на Оке». Док. телефильм. 21.00— «Үе». 21.35 — Уран чүүл мастерлери. ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Плотников. 22.35— 00.20 — Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Жальгирис» — «Днепр». Вильнюстан дамчыдылга.

22. Четверг

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.45 — «Дочь Якутии». РСФСР-ниң улустуң артизи А. Ильинаның чогаадыкчы ажылының дугайында фильм-концерт. 9.35 —«Дириг амытаннарның амыдыралы». 10.35 — «Я умею прыгать через лужи». Тос сериалыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 11.25 — 11.30 —Медээлер.

14.15 — Медээлер. 14.30 — «ЭВМ на службе информации». Эртем-нептерелдиг фильмниң баштайгы көргүзүү. 14.50 — Поэзия. Тарас Шевченко. 15.25— Орган музыказының концерти. И.-С. Бахтың чогаалдары. 16.20—«... Он алдыдан болгаш оон улуг назы». 17.05 — Румынияның национал байырлалынга. Румын телевидениениң программазы. 18.00 — «Аграр-үлетпүр комплекс. Айтырыглар болгаш перспективалар». 3-кү дамчыдылга. 18.30 — «Звездные годы конструктора Бабакина». Эртем-нептерелдиг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Кижи болгаш хоойлу». 19.30 — «Маньчжурия. Август 45». Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 20.05 — «Я умею прыгать через лужи». Тос сериалыг уран-чечен фильм 8-ки сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 —Поэзияның интернационалдыг кежээзи. 23.20—23.40 — Бөгүн делегейде.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Эртенги гимнастика. 8.20 — «Флоричата». Док. фильм. 8.40 — «Бистиң-биле кыл, бис ышкаш кыл, бистен дээре кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 9.40 — Испан дыл. 10.10 — Узбекистанның уран чүүл коллективтериниң концерти. 10.35 — Т. Кузовлева — «Дириг суг». Автор номчуур. 10.55 — «Заходите — заходите». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 11.25 — «Как Иванушка-дурачок за чудом ходил»; Субтитрлиг уран-чечен фильм. 12.45 — Н. Шаховский ойнаар (Виолончель). 13.00 — Драматургия болгаш театр. «Я, Бомарше». 2-ги дамчыдылга. 14.00 — «Мээң профессиям— идик даараакчызы». 14.30 — «Радуга» деп улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларның VI делегей фестивалы. «Мали ырларының сылдыстары». 14.50 — 14.55 — Медээлер.

18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.40 — «Реформаның оруктарында». Өөредилге чылының бүдүүзүнде республиканың школалары. 19.20 — Телемедээлер. 19.30 — «Азия төвү». Программада: «СЭКП-ниң XXVII съездизинге — шалыпчы 27 декада». Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүскомунуң даргазы Д. С. Куулар дамчыдылгага киржир. «Хоойлу болгаш хүлээлге». Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү С. Х. Монгуштуң беседазы. Медээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Пчёлка Жу-Жу». 20.15 — Ритмиг гимнастика. 20.45 — «Поднять паруса». Док. телефильм. 21.00 —«Үе». 21.35 — 23.05 — «Запасной вариант». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. (Румыния).

23. Пятница

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — УССР-ниң кедээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы Н. Н. Добровольский-биле школачыларның ужуражылгазы. 9.35 — М. Теодоракис. Ыр кежээзи чон-биле. 10.25— «Дом, в котором хранят идеи». Эртем-нептерелдиг фильм. 10.45 — «Я умею прыгать через лужи». Тос сериалыг уран-чечен фильм. 8-ки сериязы. 11.35 — 11.40 — Медээлер.

14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Док. телефильмнер: «Секретарь горкома», «Устремление в глубину». 15.30 — Орус чугаа. 16.05 — «Москва чоогунуң кедээзиниң бөгүнгү болгаш даартагы хүнү». 16.35 — Уругларга фильм. «Всадник над городом». Уран-чечен фильм. 17.45 — «Эртем болгаш амыдырал». 18.15 —В. Агапкинниң чогаалдарындан концерт. 18.30 — «Градус падения». Эртем-нептерелдиг фильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кодришорул» ансамбльдиң концерти (РСР). 19.30 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 20.00 — «Родео». Док. фильм. 20.10 — «Я умею прыгать через лужи». Тос сериалыг уран-чечен фильм. 9-ку сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35— «Москва. 1985 чылдың июль 27. Аныяктарның болгаш студентилерниң XII Бүгү-делегей фестивалын ажытканының дугайында репортаж. 23.20 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Уругларның «Даугавиня» ансамблиниң концерти. 8.45 — «Запасной вариант». Уран-чечен телефильм. 10.10— Бистиң садывыс. 10.40 — Англи дыл. 11.10 — «Билиг—күш». Тележурнал. 11.55 — «Вот придет август». Уругларга уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.00 — Драматургия болгаш театр. «Я, Бомарше». 2-ги дамчыдылга. 14.10 — «Сюита для четырех труб». Фильм-концерт. 14.40— Өрт шериглериниң дузалал спорт , талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Ленинградтан дамчыдылга. 15.10 — 15.15 — Медээлер.

18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 19.00 — «Азия төвү». Программада: «СЭКП-ниң XXVII съездизинге — төлептиг ужуражышкын», Шахтёрлар хүнүнге. «Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели», «Чаа өөредилге чылының бүдүүзүнде». Рейд. Медээлер. 19.30 — Киножурнал. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Замок лгунов». 1-ги дамчыдылга. 20.15 — Москваның күрүне консерваториязының камерлиг оркестри ойнаар. 20.40 — Велоспорт талазы-биле делегей чемпионады. Италиядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35—22.45 — «Свадьба старшего брата». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

24. Суббота

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — «Мой теплый дом» (Баку). «Ажыл вайы-биле алдар» деп бөлүктен. 9.25— «Я умею прыгать через лужи». Тос сериалыг уран-чечен фильм. 9-ку сериязы. 10.15 — Эки шынарлыг бараашнарны хөйнү. 10.45 — «Москвичка». Телеклуб. 12.05 —Үнүштер аймаа. 12.50 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 13.20 — «Радуга» деп улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларның VI бүгү-делегей фестивалы. «Бала Миллер приглашает» (Нигерия). 13.50 — Бөгүн делегейде. 14.05 — «Паруса». Уран-чечен телефильм 1-ги сериязы. 15.10 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 16.10 — «Эмилия Москвитина ойнаар» (арфа). 16.25 — Политиктиг тайылбырлакчы А. З. Иващенконуң беседазы. 16.55 — Мультфильмнер: «Старые знакомые», «Палка-выручалка». 17.40 —Ю. А. Жуковтуң беседазы. 18.10 — «Ак секилдиң хоойлузу-биле». Телешиниң баштайгы көргүзүү. 1 болгаш 2-ги сериязы. Автору — А. Сахнин. 21.00 — «Үе». 21.30 — Эстрада концерти. Аныяктарның болгаш студентилерниң Москвага XII Бүгү-делегей фестивалының культура программазының киржикчилериниң оюн көргүзүү. 22.30 — «Час потехи». Док. фильм. 22.50—00.45 — Футбол талазы-биле делегей чемпионады. Юниорлар. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Австралияның шилиндек командазы. Минскиден дамчыдылга. Чапсарда «Бир эвес кадык болуксазыңза».

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —Бир эвес кадык болуксазыңза. (Күш-культуржуга сүме). 8.30 — Орус улустуң «Баян» оркестриниң үделгези-биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Рожков (дөпшүлүүр) ойнаар. 9.00 — Музейлер болгаш делгелге залдарындан. Калуганың уран чурулга музейи. 9.30 —«Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 10.00 —Армян телевидениениң программазы. 11.20 — «Завтра начинается сегодня». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш 2-ги сериязы. 13.40— Черде, дээрде болгаш далайда. 14.10 —«Сябры» вокал-инструменталдыг ансамбльдиң оюну. 14.40 —Суг-лыжа спортунуң талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. 15.10 — «Я служу на границе». Уран-чечен фильм. 16.30 —«Аян-чорукчулар клуву». 17.30 — «Кадыкшыл». 18.15 — «Сан-Винсентеге эстрада ырларының фестивалынга». 19.00 — Футбол талазы-биле делегей чемпионады. Юниорлар. Ирландияның шилиндек командазы — Бразилияның шилиндек командазы. 19.45—Делегей байдалының допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Замок лгунов». 2-ги дамчыдылга. 20.15 — «Корреспонденты ТАСС передают». Док. фильм. 20.45 —Велоспорт талазы-биле делегей чемпионады. Италиядан дамчыдылга. 21.00 —«Үе». 21.30 —Литература дугайында чугаалар. С. Залыгин — В. Распутин. 22.15 —23.05 — Футбол талазы-биле делегей чемпионады. Юниорлар. Венгрияның шилиндек командазы — Колумбияның шилиндек командазы. Ереваңдан дамчыдылга.

25. Воскресенье

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —«Зарядкаже чыскаалыңар!». 8.55 — Шахтёрлар хүнүнге. «Хозяева рудной горы», «Уголь и бронза Михаила Чиха». Док. фильмнер. 9.40 — «Спортлотонуң» 34-кү тиражы. 9.50 — «Будильник». 10.20 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен». 11.20 — «Кадыкшыл». 12.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.35— Кедээниң ишчилеринге дамчыдылга. 13.35 —«Музыкалыг киоск». 14.05 — «Аян-чорукчулар клуву». 15.05 — «Паруса». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 16.10 — Бөгүн— Шахтёрлар хүнү. 16.50 —Шахтёрлар хүнүнге. Концерт. 17.40 —«Сказки для больших и маленьких». Мультфильм. 18.00— Делегей панорамазы. 18.45 — П. И. Чайковскийниң бүгү симфониялары. № 4 симфония. ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Светлановтуң удуртулгазы-биле Күрүнениң симфониктиг үлегерлиг оркестри күүседир. 19.45 — Москва. 1985 чылдың август 3. Аныяктарның болгаш студентилерниң XII Бүгү-делегей фестивалын хагганының дугайында репортаж. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Экии, өңнүк!». Роза Рымбаеваның болгаш Орлин Горановтуң киржилгези-биле Казах болгаш Болгар телевидениениң музыкалыг программазы. 22.30—22.40 — Медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкаже чыскаалыңар!. 8.15 —Чурук бүрүзүнде —хүн. 8.30 — Орус чугаа. 9.00 — Ритмиг гимнастика. 9.30 — Кедээниң архитектуразы. 10.00 — «Мелодии Ванча». Док. телефильм. 10.15 — И. Брамстың чогаалдарындан концерт. 11.05 —«В начале марта». Док. телефильм. 11.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 12.35 — «Байырлыг чай». Школачыларга концерт. Литва ССР-ниң улустуң артизи Г. Куакайте ырлаар. 13.35 —«Кымның кудумчузунда байырлалыл?». 14.25 —«Ракушка», «Плюх и Плих», «Три медведя», «Лесное приключение». Мультфильмнер. 15.00 —«Эң не узун хүн». «Чылдың үелери» деп бөлүктен музыкалыг эстрада дамчыдылга. 16.05 — Тайбың болгаш аныяктар. 16.40 —«Д' Артаньян и три мушкетёра». Үш сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 17.50 — Велоспорт талазы-биле делегей чемпионады. Италиядан дамчыдылга. 18.10 — Ленинчи шаңналдарның лауреаттары — шылгараңгай совет композиторлар. Д. Кабалевский — «Төрээн чер дугайында». Уруглар хорунга болгаш симфониктиг оркестрге кантата. 18.45 — Суг-лыжа спортунуң талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. 19.15 — «Давай подумаем». Док. телефильм. 19.40 —А. Скрябинниң болгаш С. Рахманиновтуң фортепианога чогаалдары. РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Берзон күүседир. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «В лесной чаще». 1-ги кежээ. 20.15—«Өңнүктерниң арын-шырайы». 21.00 — «Үе». 21.35—23.10 —«Куда он денется». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар. Чаъс чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне 7—12 градус, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг болур. Хүндүс 17—22 градус чылыыр.

Кызылга чагбас, соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне 8—10 градус, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тайна золотой горы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Двенадцать месяцев» 10.00, 13.20, «Арабские приключения» 11.30. 14.40, «Милый друг» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ты мне, я тебе» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ» кинотеатр: «Нет повести печальнее» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» к/б: «Сыновья Большой Медведицы» 18.00, 20.00 шактарда.

ШЫН Редакцияның адрези:

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу. бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 23-5' харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; кедээ ажыл-агый килдизиниң 21-47 корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3103.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС 00164.